

ex peccato venit. Productior enim pœna est quam culpa, nec parva videretur culpa, si cum illa auferretur pœna. Est ideo vel ad demonstrationem debitæ miserix, vel ad emendationem labilis vitæ, vel ad exercitationem necessariæ patientiæ temporaliter tenet hominem pœna, etiam quem jam reum non tenet culpa, et hæc est horum dierum flenda, sed non reprehendenda conditio. *Pasce.* Pasce oves est credentes ne deficiant confortare, terrena subsidia, si necesse est, subditis providere, exempla virtutum præbere, adversariis obsistere, peccantes corrigere.

VERS. 18. — *Cum autem senueris.* Passurum prædicit qui negaturum prædixerat, hoc jam poterat resurrectione firmatus, quod immature pollicebatur infirmus. Jam non metuit hujus vitæ interitum, quia resurgente Domino vitæ alterius præcessit exemplum.

VERS. 19. — *Et cum hoc dixisset.* His dictis, cœpit Jesus abire, et nondum intellecto quod audivit, *Sequere me*, cœpit Petrus incessu pedum sequi, secutus est et Joannes qui sciebat se diligi.

VERS. 20. — *Quem diligebat Jesus.* Diligebat et alios, sed familiarius istum donavit potiore dulcedine sui amoris, quia virgo electus ab ipso virgo permansit, unde et matrem ei commendavit.

(Aug.) Tacito nomine discernitur Joannes a cæteris, etc., usque ad qui virgo est Joannes convenit futuræ vitæ, ubi neque nubent neque nubentur.

Super pectus. In pectore Jesu sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi, super quod recubuit quem majori cæteris sapientiæ et scientiæ singularis munere donat, in quo figurabatur quanta arcana divinitate præ cæteris esset scripturus.

VERS. 21. — *Domine, hic autem quid?* Quia audierat Petrus se cruciſigendum, voluit etiam fratris cognoscere exitum.

VERS. 22. — *Sic eum volo manere, donec veniam.* Nolo eum per martyrium consummare, sed expectare eum placidam carnis suæ absolutionem, quando ego veniens recipiam eum in æternam beatitudinem.

VERS. 23. — *Et non dixit ei.* Non est intelligendum quod Joannes non sit mortuus in carne, sed quidquid ante passus, quod ultimum in pace senium finiret. Non enim magnum erat dare dilecto non mori, cum dissolvi et esse cum Christo sit multo melius.

VERS. 24. — *Hic est, etc.* Hic aperte suam designat personam ex officio, quod noluit designare ex vocabulo.

VERS. 25. — *Nec ipsum arbitror mundum.* (Aug.) Non spatio locorum, credendum est mundum capere non posse, etc., usque ad sicut alii tropi, hoc est locutionum modi.

Nec ipsum. Non dicit spatio non posse capi, sed capacitate legentium, quamvis salva fide rerum plerumque verba videantur excedere fidem per hyperbolen:

ACTUS APOSTOLORUM.

PROLOGUS B. HIERONYMI.

(Vide inter opera ejus.)

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Sermonem feci.* Id est; scripsi: quia scribere est operari. Vel hoc ita dicit, quia factis meruit esse scriptor Evangelii. *Feci.* Totus liter Evangelii unus sermo dicitur, eo quod habeat unum sensum: aut singulare pro plurali. Evangelium est bona annuntiatio, qua annuntiatur requies post laborem, regnum post servitium, vita post mortem. *De omnibus.* Dictis et factis Christi quæ judicavit officio digna vel idonea suæ dispensationi. *Theophile.* Theophilus idem est quod Dei amicus, vel Dei amator: et si tu sis amicus Dei, tibi scribitur. *Quæ cœpit Jesus facere.* A baptismo Joannis quo Jesus baptizatus est, usque in diem quo assumptus est in cœlum: quia de toto illo tempore Lucas sermones tenuit, qui in fine Evangelii ita scripsit: *Cum benedixisset; recessit ab eis et ferebatur in cœlum. Facere.* Bonum doctorem instituit vel instruit, qui faciat quod docet.

VERS. 2. — *Præcipiens apostolis prædicare Evangelium per Spiritum sanctum,* per quem prædicatum est Evangelium, quia verba inspirabat, et fiduciam tribuebat. Vel, *præcipiens per Spiritum sanctum,* id est, quod Filius præcipit, præcipit et hoc Spiritus

C sanctus. Vel, propter Spiritum præcepit, quia non præciperet nisi Spiritus venturus esset. *Elegit.* Hoc ad laudem apostolorum, quorum actus scribere proponit, vertitur. *Assumptus.* A Divinitate, vel a nubẽ assumptus, quasi verus homo.

VERS. 3. — *Vivum.* Corpus vivum et proprium, non phantasticum quod et apostoli cognoverunt tanquam notissimum. Aut vivum, eo quod post mortem vivebat. Vel vivum, id est amplius non moriturum. *Per dies.* Non tamen eis per quadraginta dies continuos apparuit: post diem enim resurrectionis alios quatuor dies intervenisse Joannes dicit. Post quos rursus apparuit per quadraginta: quia quadraginta horis mortuus fuerat, quadraginta diebus se vivere confirmat. Et per quadraginta typus præsentis sæculi, quo Christus in Ecclesiã versatur, potest intelligi: si ve quia homo quatuor constans elementis, eruditur contra transgressionem Decalogi.

VERS. 4. — *Convalescens.* Signa veri corporis annuntiat, quia non uno corporis sensu, sed visu; auditu, tactu, apparendo, loquendo, convalescendõ probavit se resurrexisse. *Promissionem,* quam promisit per Joel, ut habetur in sequentibus: et si a Christo facta, a Patre tamen complebitur. Vel *Patris* dicitur, quia in ejus Verbo, id est Christo, pronuntitur.

VERS. 5. — *Quia Joannes.* (BEDA.) Cum diceret Dominus : Quia Joannes baptizavit aqua, vos autem, etc., usque ad quod in baptismo Joannis non fiebat.

Baptisma datur in duabus naturis, corporali scilicet et spirituali : quia homo qui baptizatur, duobus constat : corpore scilicet et anima, tamen unum est baptisma, sicut unus homo.

Vos autem, etc. Quando Petrus negavit, non erant apostoli baptizati ; non aqua, sed spiritu : post resurrectionem enim dictum est : *Vos vero baptizabimini Spiritu sancto.* Nondum enim resurrectione Christi et missione Spiritus confirmati erant. Sicut autem justis circumcisio non fuit necessaria, antequam imperaretur Abrahamæ et posteritati suæ : sic postquam sacramentum Novi Testamenti, id est baptisma, circumcisionis loco datum est a Domino dicente : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto* (Joan. iii), etc., certum est nullum ad corpus Christi pertinere, nisi baptizatum, præter eos quibus passio deputatur pro baptismo. Item scriptum est, quando Paulus baptizatus est : et non est scriptum quando alii apostoli baptizati sunt : sed debemus intelligere baptizatos esse propter illud : *Nisi quis renatus fuerit,* etc.

VERS. 7. — *Non est vestrum nosse.* Non ait, non erit, sed non est : notans adhuc esse infirmos, et ideo ad secretum cognoscendum non esse idoneos : Cum vero ait : *Non est vestrum nosse,* ostendit quod ipse sciat, cujus sunt omnia quæ Patris, sed eis non expedit nosse, sed ita vivant quasi quotidie judicandi. *Quæ Pater.* Illius, inquit, regni tam secretum est tempus, ut tantum scientiæ Patris pateat, sed accipietis virtutem Spiritus sancti, ut quod propter infirmitatem carnis non potestis, possitis ex virtute Spiritus sancti. *In sua potestate.* Hoc ut verus homo excusabiliter dixit, sed tantum una est Patris et Filii et Spiritus sancti potestas : Filius etiam potestas Patris est.

VERS. 8. — *Sed accipietis.* Tollitur scientia temporum, sed divinum, quo indigent, adhibetur auxilium : hoc modo, cum pueris aliquid tollitur, aliud datur ne penitus tristentur. *Supervenientis Spiritus sancti.* Cum superveniet Spiritus in vos, non regnum Israel, sive regnum Dei in Israel, ut putatis, afferet, sed virtutem testificandi de me vobis præstabit, tantumque illius regni tempus longe est, ut prius non solum Hierosolymam, sed omnes fines Judææ et Saniariæ, mundi etiam terminos per circuitum fama Evangelii percurrat. *In Jerusalem et in omni Judæa.* Consequentia ordinis in vocabulis locorum conservata est : Jerusalem succedit proxima Judææ provincia, cui Samaria situ conjungitur, dehinc omnis terræ communicio subinfertur. *In Jerusalem.* Mystice : in visione pacis, in confessione veræ fidei ; custodia præceptorum Dei : et in his qui se in alienos fecerint a terra prædicaturos eos prædixit, per quos quasi rotæ radios de medio terræ ubi salu-

tem operatus est, gratia spiritualis et salutaris doctrina per totum orbem defluxit.

VERS. 9. — *Et cum hæc dixisset.* Aliter Marcus commemorat dicens : *Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum* (Matth. xxviii). Sed quia Lucas significantius adjecit : *Cum hæc dixisset, elevatus est,* completis illis sermonibus quos commemoraverat Dominum ascendisse cælos ostendit.

VERS. 11. — *Galilæi, quid statis aspicientes in cælum?* In quibus debet esse prudentior sensus, quia Galilæi cæteris Judæis in sapientia præcellabant. Vel, Galilæi volubiles, quia instabilitate sui sensus obliti erunt præcepta Dei.

VERS. 12. — *Tunc reversi sunt,* etc. Reversio apostolorum de monte Oliveti Jerusalem, significat Ecclesiam quæ de activa in contemplativam ascendens, iterum descendit in conversationem activalem. Mons enim Oliveti ab antiquis mons trium luminum vocabatur : lucernæ scilicet de templo resplendentis, ac solis ex altera parte orientis, et olei in ipso monte naturalis lucis : quæ tria conveniunt perfectioni propter divini Verbi lucem de Ecclesia fulgentem, propter solis justitiæ fulgorem, propter puræ conscientiæ nitorem.

VERS. 13. — *Et cum introissent.* In Græco ita ponitur : *Cum introissent civitatem, in cænaculum ascenderunt, ubi erant manentes Petrus,* etc. In Græco sic est ordo nominum : *Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, Simon Zelotes et Judas Jacobi.* *Cænaculum,* etc. (BEDA.) Locus est in superiori, designans quod a terra sublatus ad superiora scientiæ et virtutis conscendunt.

Cænaculum dicitur tertium tectum, figura charitatis fidei superædificatæ et spei. Charitas autem diffusa est in cordibus nostris per Spiritum. *Petrus et Joannes.* Petrus primus ponitur, quia princeps et pastor. Petrus et Joannes merito primi ponuntur, qui simul cucurrerunt ad monumentum, quia plus cæteris amabant. Primus (si fas est dici) plus cæteris dilexit : alium, plurimum Jesus amavit. Catalogus apostolorum ideo ponitur, ne extra hos aliqui falsi recipiantur : paria et ponuntur loca singulorum, distinguentibus gradibus meritum.

Hi sunt duodecim filii Jacob ; duodecim fontes deserti, quos Israel reperit in Elim ; duodecim panes propositionis ; duodecim lapides in veste pontificis ; duodecim signa zodiaci ; duodecim lapides altaris ; duodecim lapides de Jordane elevati ; duodecim boves sub æneo mari ; duodecim stellæ in corona sponsæ ; duodecim fundamenta ; duodecim portæ ; duodecim menses anni ; duodecim horæ diei ; duodecim fructus ligni vitæ.

Zelotes. (BEDA.) Zelotes ipse est qui in Evangeliiis dicitur Chananæus. Chana zelus interpretatur. Erat enim de vico Galilææ ubi Dominus aquam convertit in vinum. Hic post Jacobum fratrem suum, resit Ecclesiam Hierosolymorum.

Filio pereunte perditionis, imperfectus numerus

apostolorum remansit, juxta similitudinem enim A lunæ crescit et decrescit Ecclesia: sed vetera trans-eunt, et nova fiunt.

VERS. 14. — *Maria*, etc. Virgo a mulieribus distinguitur, quæ tamen aliquando mulier non pro corruptione, sed pro sexu appellatur. Ecce principium nascentis Ecclesiæ adornatur flore virginitatis. *In medio fratrum*. Id est filiorum, quorum unus est Pater in cælis.

In medio Petrus stetisse dicitur: quasi communi miseratione condescendens. Hoc exemplum sumendum est pastoribus Ecclesiæ.

Hic numerus centum et viginti congruit ætati Moysi, ut sicut sub hoc numero, Moyse defuncto, Jesus successit, qui populum in terram promissionis induxit, sic veteri legi in Ecclesia principiatus Christi successit, ducens verum Israel ad regnum cæli.

VERS. 18. — *Possedit agrum*. Non quia agrum possederit, sed quia ipsius fuerat pretium agri qui Dominum vitæ vendidit. Amissa terra viventium, agrum sanguinis et mortis, æterna sceleris et nominis sui memoria possidet Judas. Emptum tamen pretio sanguinis agrum figuli non possedit, qui traditionis crimen in se protinus mulctavit, sed *possedit* dictum est pro *possideri fecit*. Quidam agrum a Juda possessum ridicule exponunt infernum. Alii possedis-agrum illum existimant, ex eo quod cum peregrinis in eo sepultus fuit. *Viscera*. Viscera quæ sunt sedes fraudis, tanto scelere dirupta, se cohibere non valuerunt. Merito autem per sedem doli viscera funduntur, non per locum osculi, id est os quo osculatus est Jesum, quamvis falsa superficie, sed per alium cui virus occultæ malitiæ inerat.

VERS. 19. — *Eorum*, id est habitantium Jerusalem; quia etsi utrique loquebantur Hebraice, distabat tamen proprietas linguæ Hierosolymorum a Galilæis, de quibus apostoli erant: quod in passione Domini ostenditur, ubi etiam Petrus nolens lingua sua proditus est esse Galilæus.

VERS. 20. — *Deserta, et non sit*, etc. Donec electus pro eo assumatur Matthias. Vel, non sit ipse Judas, qui habitat in ea, sed alius assumatur pro eo qui poenitentia indignus judicatus est.

VERS. 23. — *Duos*. Clemens refert hos duos qui ad sortem apostolatus statuti sunt, de numero septuaginta discipulorum fuisse. *Qui cognominatus*. In laude Barnabæ immoratur: quia pro laude Mattheus habet, quod sorte eligitur. Barnabæ laus cumulat, ne velut indignus repelli videretur: quod postea declaratum est; quia cum Paulo gentium apostolus ordinatur, illi officio reservatus. *Justus*. Aut Latinum est, aut Hebræum: et interpretatur *parcens*, vel *elevatus*. *Et Matthiam*, qui *donatus*, vel *donum Dei interpretatur*: cui donum apostolatus a Domino colatum est, vel *Dei pannus* interpretatur. Merito parvi transcenditur ille laude hominum qui justus erat, inquit Arator:

CAPUT II.

VERS. 1. — *In eodem loco*. Cœnaculo scilicet, in quod ascenderant. Qui Spiritum desiderat, carnis domicilium mentis contemplatione transcendens calcet.

VERS. 2. — *De cælo*. Datur Spiritus de cælo, ut diligatur Deus; in terra datur, ut diligatur proximus: bis enim post resurrectionem est datus ad duos præcepta charitatis commendanda. *Sonus*. Potest dici locutio linguarum de ore apostolorum sonans. *Spiritus*. Ante passionem datus est apostolis Spiritus ad gratiam doctrinæ et sanitatum; post resurrectionem insufflavit Jesus spiritum, et ait: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* (Joan. xx), etc. Quod donum soli Petro prius dederat: sed ut creditur tunc per anticipationem, nunc cum cæteris per completionem etiam Petro tribuitur: et potestas data est dimittendi illis quos ad officium mittebat prædicationis:

Vehementis. Comparatione præcedentium vehementis dicitur gratia apostolorum, vel in similitudinem venti vehementis Spiritus venit. *Totam domum*. In una domo sedentibus infunditur Spiritus, ut Ecclesiæ unitas commendetur, in cœnaculo tertia lege incipiente. In datione legis plebs longe stabat præ timore; hic veniente Spiritu congregati erant in unum ex amore. *Sedentes*. Ut compleatur quod dictum erat eis: *Sedete hic in civitate*. Sessio est indicium humilitatis et stabilitatis: quibus præparatur sedes Spiritui sancto, qui super humiles requiescit.

C (GREG.) In igne apparuit Spiritus, sed per se ipsum, etc., usque ad et voce sive sonitu docta sunt corda.

VERS. 3. — *Dispertita*. Dispersio linguarum est facta in turre, sed quod dispersit superbia; recolligit humilitas: in superbia dispersio, in humilitate fit concordia. Ecce completur sententia Domini quæ ait: *Non vos relinquam orphanos, sed mittam Spiritum paracletum* (Joan. xiv), qui eorum advocatus, pro eis omnibus linguis locutus est. Linguas attulit, qui pro Verbo venit, cognationem enim habet lingua cum verbo, ut ab invicem non possint separari. Sic Verbum Patris, id est Filius, et Spiritus sanctus inseparabiles sunt, imo et unius naturæ: *Tanquam ignis*. Idem in igne Spiritus venit: quia peccatores Spiritus purgat, illuminat, accendit, urit. Ignis enim quatuor habet naturas, urit, purgat, calefacit, illuminat. Similiter Spiritus exurit peccata, purgat corda, torporem excutit; ignorantias illustrat. Ignis incorporeus et invisibilis est in sua natura; sed assumpto aliquo corpore videtur, diversi coloris apparens, propter materias in quibus ardet. Sic Spiritus videri non poterit, nisi per creaturas in quibus operatur.

VERS. 4. — *Et cœperunt*. Ecce signum plehitudinis: plenum vas erumpit. Ignis in sino non potest occultari. *Variis linguis*. Quia linguis omnibus loquebantur, vel sua, id est Hebræa lingua, loquentes, ab omnibus ita intelligebantur, ac si propriis singulorum

loquerentur, secundum illud Prophetæ : In aliis linguis, et labiis aliis, loquar populo huic, etc.

VERS. 5. — *Ex omni natione, etc.* (RAB.) Ac si diceretur : Ubicunque nati. Judæos autem in omnibus gentibus nasci captivitas fecit, quæ sub Antiocho facta est non multis temporibus ante.

VERS. 6. — *Confusa.* Confusio ista confusio linguarum opponitur, a qua Babel vocabulum sortita est. Sic humilitas apostolorum humanæ superbix respondet. *Unusquisque.* Lingux omnes dicuntur esse septuaginta duæ : unde et discipuli secundi ordinis sub hoc numero sunt electi, ut numerus prædicatorum concordaret numero linguarum.

VERS. 8. — *Audivimus.* In hoc significabatur unam Ecclesiam omnium gentium linguis locuturam.

(BEDA.) Quæritur utrum hi qui loquebantur, etc., usque ad magis videbatur audientium esse miraculum quam loquentium.

VERS. 9. — *Cappadociam, etc.* Istæ quinque provincix quæ post Judæam ponuntur, Græcè quidem loquuntur : sed ex patria consuetudine est in sono diversitas. Unde mira fuit in apostolis gratia, quæ non solum diversitatem eos docuit, sed etiam distantiam proprietatium in unaquaque linguarum juxta numerum provinciarum in eorum loquela fecit.

VERS. 10. — *Advenæ Romani.* In Græco, peregrinantes Romani, id est, Judæi qui peregrinam vitam Romæ gerebant.

VERS. 14. — *Viri Judæi.* Id est, duæ causæ sunt prudentix, nimirum quod Judæi, et quod habitarent Jerusalem, quam decet sobrietas.

VERS. 17. — *Effundam.* Hoc verbo largitatem muneris ostendit, quia non ut olim prophetis et sacerdotibus tantum, sed omnibus passim in utroque sexu personis Spiritus erat dandus. *De Spiritu.* Ad diversa dona respicit dum hoc dicit, non autem ad subsantiæ imminutionem. *Super omnem carnem.* Quæ sit omnis caro consequenter exponit ibi : *Et prophetabunt filii, etc.*

(RAB.) Super omnem carnem masculi et feminæ, vel circumcisi et ethnici, secundum illud : *Non est masculus et femina, circumcisio et præputium, Barbarus et Scythia, servus et liber (Gal. iii).*

Et prophetabunt. Lex et prophetæ usque ad Joannem : ex eo regnum evangelizatur. Sed aliud est de Christo prophetare, aliud ventura prædicere et docere.

VERS. 19. — *Et dabo.* Mystice prodigia in cælo, labores sunt in Ecclesia. Signa, super terram. Vindictæ, in terrenis. Sanguis, in martyrio. Ignis, Evangelii vel Spiritus sancti. Vapor fumi, anime vel cordis compunctio. *Prodigia in cælo.* Etenim Christo nascente, novum sidus apparuit ; eo ascendente crucem, sol obscuratus est et cælum tenebris obductum.

Sanguinem. Non solum vulneris, sed etiam sudoris, quando in oratione factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis, quod inter signa Deitatis ponitur, quia in humana natura non invenitur. Ergo significat

orbem universum sanguine Christi abluendum, ut sicut tabernaculum sanguine victimarum fuerat consecratum, ita populus fidelis sanguine ejusdem dedicaretur : et ut non solum Hierosolymis locus esset orationis, sed in omni loco dominationis ejus leverent manus electi per orationes ad Dominum. *Vaporem fumi.* Compunctionis et stetuum, scilicet vaporem. Quia sicut fumus ab igne, ita compunctio a Spiritu sancti ardore.

Sol convertetur, etc. Hoc in passione Christi partim factum partim ante judicii diem creditur venturum. Tunc enim sol obscuratus est, sed luna in sanguinem versa hominibus apparere non potuit : quia tunc (utpote in Pascha) quintadecima existens, interdiu fuerat visibus humanis objectu terræ occultata.

VERS. 23. — *Definito consilio.* (RAB.) In hoc solo Judæi fuere notabiles, quia non obedienti animo fecerunt.

Et præscientia Dei, etc. (ID.) In Græco sic est : *Præscientia sic traditum accipientes.* Traditus est enim a præside in potestatem illorum, ut ipsum sive latronem eligerent, sed latroni concessa vita, Jesum per manus militum occiderunt.

VERS. 24. — *Suscitavit.* Non usitata cum cæteris, atque communi resurrectione quæ in finem differtur, sed quæ die tertia celebraretur, ut assertio hujus resurrectionis testimonium esset Deitatis.

(RAB.) *Suscitavit,* secundum humanitatem, quam maxime oderant Judæi.

Solutis doloribus. Videtur esse sensus hujus sententiæ, quod Domino ad inferos descendente dolores pœnarum soluti sint, quia eum tangere non poterunt, sed juxta Græcum in quo scriptum est : *Solvens per ipsum mortis dolores, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, patet, quia per descensum ejus liberati sunt sancti a locis inferorum ; qui licet in sinu Abraham, id est in consolatione quietis essent, a dolore tamen mortis sive inferi non erant soluti ex toto, quia non inerværant gaudia cœli intrare, donec fieret illud Prophetæ : In sanguine testamenti eduxisti victos tuos de lacu, in quo non est aqua (Zach. v).* Vincti enim erant antequam educerentur.

VERS. 25. — *Providebam Dominum.* Vox Christi post resurrectionem exsultantis ad dexteram. Sinistra, est præsens vita ; dextera, æterna. *Ne commovear.* Post resurrectionem omnia erunt immobilia.

Et exsultavit lingua. Quia requies post laborem data est : laboravit enim in spe vitæ æternæ. *Non derelinques.* Non iterum movear corruptione iterate crucis et mortis. *Notas mihi fecisti.* Scio me semper esse victurum. *Replebis me plena lætitia, id est, iterum non moriar. Quoniam a dextris.* Causa quare non moveatur, est quia Dominus a dextris opitulatur, sinistra non prævalent. Si enim a dextris non fuerit, illam partem diabolus occupat, sicut de Juda dicitur : *Et diabolus stet a dextris ejus (Psal. cviii).*

VERS. 26. — *Et essuavit.* In passione dixit : *Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi) :* et cœpit pavere et tædere : ut se verum hominem

in anima et corpore, et veraciter passibilem monstraret. Exsultavit vero postea anima et lingua, quia passione sua genus humanum salvandum erat.

VERS. 27. — *In inferno.* Constat animam non derelictam in inferno, quæ, ablatis illis pro quibus descenderat, mox ad superna rediit, nec caro est corrupta, sed veloci resurrectione glorificata.

VERS. 28. — *Notas mihi fecisti.* Non solum hæc de illo intelliguntur, qui semel accepta plenitudine divinæ virtutis et sapientiæ, per se mortem destruxit, resurgens ad vitam; sed et de justis qui per eum via veritatis inventa ad vitam redibunt et jucundabuntur videntes faciem ejus: quia ille visus est super omnia et beatitudo perfecta.

VERS. 33. — *Promissione Spiritus sancti accepta.* Christus eam accepit sicut verus homo, et tanquam Deus effudit Spiritum, sicut Joel dicit: *Effundam*, etc. Item accipiunt apostoli ab ipso promissionem Spiritus qui dicitur a Patre mittendus in Evangelio. *Effudit hunc*, etc. Qui prius Jesum suscitatum a Deo dixit, nunc fidem auditorum altius erigens, hunc esse Dominum assignat, quem effudisse Spiritum confirmat: hoc enim est signum. Et pulchre verbo effusionis usus est: quod prophetam Joel posuisse supra memoravit, ut ex hoc etiam constet ipsum esse Dominum Jesum, qui ante assumptionem carnis loqui consuevit in prophetis, qui signa et prodigia dat in cælo et in terra, qui omnes innocentes se salvat. Et cætera quæ propheta describit, quasi verus Deus, explet.

VERS. 34. — *Sede a dextris.* (RAB.) Manifeste Petrus ex hoc psalmo regnum Christi non terrenum, sed cæleste, etc., usque ad in altera, ejusdem est Dominus.

VERS. 36. — *Dominum eum.* Ponens nomen majestatis et potestatis, ostendit eum esse cui omnis creatura debet subjici. Christus regis sive pontificalis dignitatis nomen est. In lege ungebantur reges et pontifices, in figura illius. *Et Christum.* Ille vere est Christus omni plenitudine Spiritus sancti unctus, qui de eodem Spiritu potentialiter dedit quibus voluit. *Jesum quem*, etc. Jesus est Dominus et Christus, una in duabus naturis existente persona, quia in Divinitate æternaliter ex Patre natus in humanitate temporaliter factus, cum operante Spiritu sancto in utero virginis est incarnatus.

VERS. 37. — *Compuncti.* Impletur prophetia Joelis, quia post ignem Spiritus sancti sequitur vapor compunctionis. Fumus lacrymas excutere solet, incipiunt flere qui irriserant, tundunt pectus, dant Deo precem sicut sacrificium, ut sanguinem illum gustare valeant, per eum salvandi, quem super se et super filios suos prius fuerant imprecanti.

VERS. 38. — *In nomine.* In honore, vel in hac forma, quia in uno trium fides continetur.

VERS. 39. — *Et omnibus.* Hoc ad illud testimonium prophetiæ respicitur, quod ultimum posuit, scilicet *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit*: quod ad Gentium vocationem pertinet speciali-

ter; quæ a filiis Israel longe factæ, per invocationem nominis Domini salvandæ erant.

VERS. 40. — *Testificatus est*, etc., id est testificatio et exhortatio. *Salvamini.* Hæc est testificationis quæritas et exhortationis, sed Lucas plurima verba Petri brevi conclusit sententia. *A generatione.* Dux sunt generationes, una bonorum, alia malorum.

CAPUT III.

VERS. 2. — *Portam templi*, etc. Hanc portam ædificavit Joathan filius Ozia rex Juda, sublimissimam. Omnes siquidem portæ templi in terra fuerunt, excepta Speciosa quæ pendebat: quæ ab Hebræis vocatur Porta Joathan.

(BEDA.) Porta templi Speciosa Dominus est, per quam, etc., usque ad claves cæli sunt datæ.

VERS. 6. — *Argentum*, etc. Memor erat Petrus illius præcepti: *Nolite possidere aurum et argentum.* Pecuniam etiam quæ ad pedes apostolorum ponebatur, non sibi recondebant, sed ad usum pauperum, qui sua patrimonia reliquerant, servabant.

VERS. 8. — *Et exiliens stetit*, etc. Ordo perfectionis: primo surgit qui jacuerat, deinde iter virtutum arripit, et sic regni januam cum apostolis intrat.

VERS. 10. — *Stupore et extasi.* Id est, pavore et excessu mentis. Dicitur etiam extasis, cum mens a pavore non alienatur, sed inspiratione revelationis assumitur.

Cucurrit, etc. (BEDA.) Salvato Israele per apostolos, cucurrit omnis mundus, etc., usque ad solus per orbem pacificum tenet imperium.

VERS. 13. — *Deus Abraham*, etc. (RAB.) Tres memorantur nullo impio intercedente, vel propter principatum justitiæ, vel, etc., usque ad quod etiam in spiritali generatione similiter observatur.

VERS. 15. — *Interfecistis*, voluntate et verbo, et hoc contra legem, quæ dicit: Qui occiderit hominem volens, et ipse occidetur.

VERS. 16. — *Integram sanitatem.* In duobus quæ prædicta sunt.

VERS. 17. — *Per ignorantiam.* Duo cooperata sunt: ignorantia vestra, et præscientia Dei.

VERS. 18. — *Per os omnium*, etc. Ideo necesse erat impleri, quia non unus, sed omnes prophetaverant.

VERS. 19. — *Ut deleantur peccata.* Tunc plene delebuntur peccata, cum virtute resurrectionis mors destruetur novissima.

VERS. 20. — *Ut cum venerint*, etc. Continzative ad præcedentia hæc dicuntur, scilicet, *ut cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini*, tunc deleantur peccata vestra.

VERS. 21. — *Quem oportet*, etc. Id est, Ecclesiam per fidem, vel in cælo ad dexteram Patris sedere.

VERS. 22. — *Moyses quidem.* Exempla ponit, non de omnibus qui locuti sunt, vel quæ, sed de aliquibus duntaxat.

Quoniam prophetam, etc. Filius Dei de populo Israel carnem assumpsit, apparens in similitudine Moysi, ut sicut ille carnalem Israel cæremoniis et sacris legibus instructum et purificatum in terram promissionis introduxit, ita et Jesus per gratiam Evangelii spirituales Israel ad cælum duxit. Et sicut contemptores legis Moysi de terra promissionis ab inimicis sunt ejecti, sic qui doctrinam Evangelii despiciunt per ultores spiritus de cæta sanctorum pelluntur.

De fratribus vestris. (RAB.) Josue de Ephraim, Josum de Juda Deus suscitavit.

VERS. 23. — *Exterminabitur de plebe.* Id est, a sorte sanctorum, et extorris reddetur. Vel, extra terminos beatitudinis ejicitur.

(RAB.) Resistentes Josue, de carnali plebe projecti sunt; at resistentes Christo, de spirituali exterminantur. utramque inobedientiam mors sequitur sive carnalis sive spiritualis.

A Samuele et deinceps. Sub Samuele regum tempora cœperunt in Judæa.

VERS. 25. — *Testamenti.* (BEDA.) Ex illo testamento quod ad Moysen, etc., usque ad, in semine tuo benedicentur omnes gentes.

Patres. Posuit plurale *patres*, et non singulare *patrem*, quia non soli Abraham, sed Isaac et Jacob promissum est. *In semine tuo*, etc. (BEDA.) Semen Abraham Christus est in fide cujus omnibus famillis, Judæis scilicet et gentibus, benedictio promissa est.

Omnes familiæ. Non quod omnes, sed quia nulla benedicitur nisi in eo, sicut et illud : *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. 1).

Benedicentur. In Adæ peccato maledictæ, in Christo benedictæ sunt, in quo et illi benedicuntur qui incarnationem præcesserunt : quia idem homo Deus janua cœli aperuit, et in fine dicit omnibus electis : *Venite, benedicti Patris* (Matth. xxv), etc.

CAPUT IV.

VERS. 1. — *Sacerdotes et magistratus*, etc. Hi doctores et iudices populi esse videbantur. *Sadducei.* Hi negabant resurrectionem : et ideo in doctrina apostolorum qui annuntiabant resurrectionem, dolebant.

VERS. 2. — *Dolentes*, quod ad audiendos apostolos conflueret multitudo.

Resurrectionem. Hoc est maxime contra Sadduceos : utriusque vero dolebant quod Jesum, quem ut hominem occiderant, apostoli a Deo Patre glorificatum affirmabant.

VERS. 4. — *Et factus est*, etc. Si in quinque millibus hominum quos in eremo Dominus pavit, populus legis a Christo liberatus accipitur, possunt et hic quinque millia ab apostolis instructa populorum gentium designare : ejusdem legis spiritualiter mysteria secuturum. Et bene utique vespæri cœlesti munere donantur, quia cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum in terris, etc.

VERS. 11. — *Hic est lapis.* (RAB.) Hic respondens ad interrogata de Christo prædicat, et maxime de David, cui, veluti patriarchæ suo, præ cæteris crederent.

Reprobatus. (AUG.) De lapide reprobato historia non habetur.

VERS. 13. — *Sine litteris*, etc. Non quia litteras omnino nescirent, sed quia grammaticæ artis peritiam non haberent, hæc dicebantur. *Idiotæ.* Idiotæ dicebantur, quia proprium ingenium non exercuerant per doctrinam : *ἰδιωτα* Græce, Latine proprietas.

(BEDA.) Illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium non Dei virtute, sed eloquentia fieri putaretur : secundum illud : *Non in sapientia verbi, ut non evacuatur crux Christi* (I Cor. 1).

VERS. 19. — *Petrus vero*, etc. (RAB.) Qui estis iudices, vestrum facite officium, non sermonem pravum proferendo, sed juste judicando. Ecce plenum frumentum in spica invenitur : quod ante quasi in herba flectebatur.

VERS. 20. — *Non enim possumus.* Id est, nolumus, vel in naturam versum est (ut angelis confirmatis) non peccare.

VERS. 21. — *Clarificabant.* In Græco : Omnes clarificabant in eo, quod factum est : et non habetur in eo quod acciderat.

Clarificantur facta vel dicta, quando fama vulgante in notitiam plurimorum deferuntur. Deus autem glorificatur in factis hominum, quod est proprium Christianæ pietatis et humilitatis, ipso dicente : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* (Matth. v).

VERS. 22. — *Annorum enim*, etc. Unde apparuit amplior gloria vel gratia virtutis, et ideo non ætatem hominis, sed tempus infirmitatis dicit.

VERS. 24. — *Unanimitèr*, etc. Sine sono. Vel perfectione unanimatis, secundum illud : Si duo vel tres convenerint in unum in nomine meo, de omni re quam petierint, fiet illis.

VERS. 25. — *Fremuerunt gentes.* Fremitus est vox leonis. Unde Jeremias : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylva : dedit super me vocem* (Jer. xii). *Meditati sunt inania.* De Christo venturo, vel ut in morte detineretur.

VERS. 26. — *Convenerunt.* Herodes et Pilatus convenerunt in amicitiam.

VERS. 27. — *Unxisti.* Nomen Christi exponunt. Christi, a chrismate, id est unctione, secundum illud : *Unxit te Deus Deus tuus oleo latitiæ præ consortibus tuis* (Psal. xlii).

VERS. 29. — *Cum omni fiducia.* Hoc Deum postulant, ut cum omni fiducia possint loqui verbum Dei.

VERS. 30. — *Per nomen.* In Græco : *Per nomen pueri tui Jesu*, quod magis apostolorum votis congruit, qui salutabant, ut homo crucifixus a Judæis clarescentibus miraculis, per nomen ejus, qui est in cælum assumptus, ipsemet Dei Filius innotesceret.

VERS. 31. — *Motus est locus.* Magna virtus oratio-

nis fidelium, hoc autem ad suscitandas mentes factum est.

VERS. 32. — *Erat cor unum.* Qui mundum reliquerant, non de nobilitate generis gloriantes se aliis præferebant, sed sicut unius ejusdemque matris Ecclesiæ visceribus editi, eodem fraternitatis amore gaudebant. *Nec quisquam eorum.* Virtutes quas possident justī, non suas judicant esse, sed eorum quorum utilitati dispensant. *Communia.* Græce κοινὰ: unde cœnobitæ, id est communiter viventes. Cœnobita habitacula eorum.

VERS. 33. — *Reddebant apostoli.* Discernit ordinem doctorum et auditorum. Nam multitudo credentium, rebus temporalibus spretis, copula charitatis invicem jungebantur. Apostoli vero, virtute fulgentes, mysteria Christi pandebant.

VERS. 36. — *Joseph.* (RAB.) Auctus Barnabas filius consolationis interpretatur, auctus incremento et profectu spiritualis boni.

Quod est interpretatum. Ubique Scriptura nomina rerum vel personarum cum interpretatione ponit, sensum sacratiorem eisdem inesse significat. Merito filius consolationis vocatur, qui, spretis presentibus, spe futurorum se consolatur. Nam et Spiritus sanctus paracletus ideo vocatur, quia in mundo pressuram habentibus infusione sui, paraclisim, id est consolationem tribuit, sicut etiam Petrus propter gratiam Spiritus Barjona, id est filius columbæ, vocatus est.

Filius consolationis. (RAB.) Vel propter elemosinam qua pauperes consolatus est, vel pro mercedis consolatione quam meruit a Deo accipere, vel quia dignus habitus est qui pro Juda consolaretur apostolos.

CAPUT V.

VERS. 3. — *Tentavit.* (RAB.) Præteritum tentavit ponit, quia perfecta erat tentatio. Tribus modis tentatio agitur, suasionem, delectationem, consensum: quod totum impletum est in Anania. *Et fraudare.* (ID.) In hoc videtur mendacium fuisse, quia totum voverat. Melius est autem non vovere quam post votum non solvere Spiritui sancto.

VERS. 4. — *Sed Deo.* Supra dixerat: *Spiritui sancto:* patet ergo Spiritum sanctum esse Deum.

VERS. 5. — *Cecidit.* (RAB.) Legum initia semper vindictis commendantur. Duo filii Aaron ignem offerentes consumuntur: Oza sustinens arcam mortuus est. Cecidit ille, ut cæteri prævaricatores exemplo ejus terreantur.

Et factus est timor, etc. (BŒDA.) Anticipatio: quoniam solius viri morte ante uxoris exitum pauci audierant, quamvis de paucis dici potuerit, quod timuerunt.

VERS. 7. — *Hærarum, etc.* (RAB.) Parvum tempus penitentiae datur uxori, cujus culpa magis est venialis quam mariti, utpote quæ consensit capiti.

VERS. 8. — *Dic mihi, etc.* (ID.) Culpam uxoris, interrogans, declarat ex ipsius confessione, quam maritus suam monstraverat in opere.

VERS. 9. — *Quid utique, etc.* Increpative dictum? vel sic distinguendum: quid? quasi: Quid est hoc; deinde sibi ipse respondet et dicit: Utique convenit inter vos tentare Spiritum Domini?

Tentare, etc. (RAB.) Tentatio Spiritus in hoc erat quod probaverunt quanta sit ejus scientia.

Sepelierunt. (ID.) Ex hoc multi exemplum sumunt, ut uxores ad viros suos sepeliant. Alii indignum putant, ut de prævaricatoribus exempla capiant, quibus in crimine simul et morte et sepultura meritum, æquale fecerat consortium.

VERS. 11. — *Et factus est.* Prius Ananias a Sapphira in conspectu Ecclesiæ cito mortui sunt, ut apostolica auctoritas, quanta esset, ostenderetur: et quam magnum peccatum esset, quod oblatum est, iterum ab Ecclesia retrahere monstraretur, et cæteri hujus exemplo castigarentur.

VERS. 12. — *Apostolorum.* Dicitur pluraliter apostolorum, quia non per manum solius Petri; licet enim pro honore ejus cæteri taceantur, non tamen facta eorum tacentur.

VERS. 13. — *Cæterorum, etc.* Exemplo Ananiæ et uxoris: pœna enim duorum qui fraudulentè eis se conjunxerant, cæteris tribuit exemplum.

VERS. 14. — *Augebatur, etc.* (RAB.) Tanta erat multitudo credentium, ut fidei crescente fortitudine, sola sufficeret umbra. Vel: Tot erant tunc infirmi a credentibus allati, ut omnes non possent contingere.

VERS. 17. — *Hæresis.* (RAB.) Hæresis scissio interpretatur, quia hæreticus, spretis aliorum dictis, quod sequendum putat eligit.

Sadducæorum repleti, etc. Sadducæi interpretantur justī, dicti a Sadoch sacerdote, vel propter genus, vel propter mores; justificantes autem seipos vindicabant sibi quod non erant: corporum resurrectionem negantes, animas cum carne perire dicebant: sed nec angelum, neque spirituum ullum esse credebant, omnes Scripturas præter libros Moysi respuebant; et ideo maxime principibus in persecutione apostolorum consentiebant qui virtute et signis reddebant testimonium resurrectionis Christi.

VERS. 20. — *Vitæ hujus.* (RAB.) Christianæ, vel æternæ. Hoc autem ideo non additur, quia famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi erant carceri.

VERS. 23. — *Carcerem quidem, etc.* Insani Judæi qui stimulantè invidia dicunt furantibus apostolis Jesu de monumento sublatum, cujus furto dicant apostolos de carcere clauso ablato.

VERS. 24. — *Magistratus.* Secundum Græcum magistratus legendum est in singulari numero, sicut et in sequenti ubi dicitur: Tunc abiit magistratus cum ministris. *Ambigebant.* Nec sic credunt: malitia enim interior cor perfidum signis etiam manifestis obdurat.

VERS. 28. — *Præcipiendo etc.* In Græco: *Nonne præcipiendo præcepimus vobis?* Nam sic loqui, magis convenit interroganti. *Replestis Jerusalem.* Principem civitatum, in qua etiam nos conversamur. In hoc ignoranter laudant apostolos, qui nec territi mi-

nis cessant prædicare. *Super nos sanguinem.* (RAB.) A Ratet per antiphrasim dictum esse: *Sanguis ejus super nos.*

Temeraria interrogatio pontificis refutatur responsione prudenti.

(Id.) Interrogant, solet enim in verbis esse dubietas, cum in corde firma teneatur sententia.

VERS. 30. — *Deus patrum.* (RAB.) Non novus, nec a nobis nuper inventus: hoc autem dicit, ut eorum inobedientia sit inexcusabilis.

VERS. 32. — *Spiritus sanctus.* Nos Spiritus sanctus roboravit, ut vobis etiam resistentibus magnalia Dei firmiter prædicemus, in nobis loquens format verba quæ auditis.

Omnibus. (RAB.) Non nobis solis, sed omnibus obediens, etiam vobis, si velitis accipere. In hoc ad pœnitentiam provocat.

VERS. 34. — *Gamaliel.* Hic erat discipulus apostolorum, ut putatur, remanens apud Judæos consilio Apostolorum, ut pessima destrueret consilia, et furor eorum mitigaret.

VERS. 36. — *Theodas.* (BEDA.) Theodas persuasit multis sublatis ex urbe facultatibus suis ripas Jordanis obsidere, et cum esset magus, prophetam se dicebat, et diviso fluvio se præbere transitum promittebat. Cui jussu Fadi procuratoris equitum turba superveniens, multis peremptis aut captis, ipsius caput Hierosolymam revexit.

VERS. 37. — *Judas Galilæus,* etc. De hoc Josephus dicit, quia cogebat populum ne tributa solvendo Romanis libertatem amitteret: proferens ex lege soli Deo serviendum, et eos qui decimas dabant, tributa non dare debere. Quæ hæresis intantum crevit, ut Pharisei et multa pars populi Christum interrogarent, an liceret tributa dare Cæsari.

VERS. 40. — *Cæsis,* etc. (RAB.) Ecce fortitudo fidei patet, quæ nec verbis cohiberi poterat, nec flagellis. Prius sunt sermone prohibiti, modo flagellis cæsi.

VERS. 41. — *Quoniam digni.* Non putabant se laborare, sed maximum munus percipere: quia *Beati qui persecutionem patiuntur propter Deum* (Matth. vi).

VERS. 42. — *Omni autem die,* etc. Sæpe talia interponuntur capitula, breviter multa colligentia, ut quasi finis præterito sermone, et fundamentum statuatur sequenti.

CAPUT VI.

VERS. 1. — *Græcorum.* (RAB.) Sive advenarum gentilium in civitate conversantium: sive, etc., usque ad quotidiano ministerio gravabantur.

Despicerentur. (Id.) Ex defectu plus gravarentur.

VERS. 2. — *Non est æquum nos,* etc. Ostendunt Apostoli episcopos et doctores Ecclesiæ non debere corporalibus rebus implicari.

VERS. 3. — *Considerate,* etc. (BEDA.) Hinc jam decesserunt apostoli, etc., usque ad non sine septenarii numeri mysterio.

VERS. 4. — *Nos vero,* etc. De seipsis non interrogant, sed judicant.

VERS. 5. — *Et elegerunt,* etc. (RAB.) Hic ordo servandus est in ordinandis: eligat populus, ordinet episcopus.

Stephanum. Hic primus ponitur, et solus laudatur, ut in uno omnes laudentur, aut primo martyrii honor feratur.

VERS. 6. — *Et orantes.* Communis dispensatio exigebat ut ministri eligerentur, qui ut digni inventi sunt, crescente gradatim providentia consilii salutaris, placuit eosdem ipsos sacri altaris et Domini sanguinis, sicut refectionis, et mensæ communis ministros ordinari. Quod probatur inde, quia dictum est: *Orantes imposuerunt eis manus:* hoc est proprium eorum qui ad sacrosancti altaris promoventur officium. Hoc exemplo orationes sunt in ordinibus, licet oratio apostolorum non sit scripta.

VERS. 7. — *Et verbum,* etc. (RAB.) Quasi recapitulatio videtur, quia dixerat: *Omni die non cessabant docentes,* etc., et in hoc ipsum redit, dicens: *Et verbum Domini crescebat.*

(Id.) Sæpe in hoc libro, et in Evangelio etiam talia interponuntur capitula, etc., usque ad quia prius crescente plebe zelus fuerat concitatus.

VERS. 8. — *Stephanus,* Græce; Latine, *corona:* qui quod præcepturus erat in re, præsentio nominis præoccupabat: quia post crucem Christi primus martyrio coronatus est sublimiter, qui lapidatus est humiliter. Hebraice interpretatur *Stephanus norma nostra,* qui primo passus, sequentibus martyribus factus est forma mori pro Christo.

VERS. 13. — *Homo iste.* Ex despectu, non vocant eum proprio nomine, sed hominem quasi carnalem et infimum appellant.

CAPUT VII.

VERS. 2. — *Viri fratres et patres.* Quia Stephanus insimulabatur blasphemasse in Moysen et Deum, in principio sui sermonis illorum calumniæ occurrit, dicens Deum qui loquebatur patribus et prophetis Deum esse majestatis et gloriæ. Moysen etiam laudat: sed illos rebelles et semper inobedientes comprobat. Sed arte loquendi usus est ad rebelles, incipiens quasi timeret eos: sic, *Viri fratres et patres:* levis sermo et clemens conciliat auditorem, ut commendet actorem. Blande cœpit, ut diu audiretur, et qui recusabat contra Deum, et legem loqui, verum Deum prædicat in principio orationis. Legem etiam sic exposuit, ut ejus esset prædicator cujus accusabatur destructor: in processu etiam sermonis errores eorum redarguens, vigorem animi, et quod liber erat a timore inimici perdocuit.

Deus gloriæ, etc. Memor Stephanus præcepti illius: *Diligite inimicos vestros* (Luc. vi), etc., persecutoriibus suis salutem nuntiavit.

In Mesopotamia. Mesopotamia in capite Syriæ constituta ad aquilonem.

(RAB.) Mesopotamia et Charram in Chaldea sunt, A et quia libertati successerat servitus, Jacob cum de Mesopotamia transmigravit in Charram.

VERS. 3.— *Et dixit*, etc. In Genesi videtur contineri quod post mortem patris sui locutus est Dominus Abrahæ qui in Charra mortuus est, ubi cum eo filius habitavit. Sed priusquam in civitate habitaret, cum esset in Mesopotamia, dictum est ei :

Eri de terra tua, etc. Terram et cognationem Abrahæ Chaldæorum patriam, genusque appellat, unde jam exierat, degens modo in Mesopotamia ; sed adhuc tenebatur spe et desiderio redeundi, et ideo audit : *Eri de terra et de cognatione tua* ; non ut corpus extraheret (quod jam fecerat), sed amorem cordis evelleret.

(RAB.) Tertium Stephanus prætermisit, id est, et de domo patris tui : quod factum est propter nimiam B populi peritiam vel imperitiam.

VERS. 4. — *Tunc exiit*, etc. (RAB.) De Ur Chaldæorum Abraham exiit. Ur, etc., usque ad mortuo patre dictum est ei : *Eri de terra tua*, etc.

Pater ejus, etc. (Id.) Redit ad originem generis Israel, et amicitiae divinæ exordium, ut nihil prætermittat in quo blasphemare videatur.

Vos habitatis. Dixit vos, non vero nos, quia jam quodammodo apostoli terram reliquerant, et Stephanus, qui jam quasi in morte positus erat

VERS. 6. — *Quia erit semen*, etc. (BEDA.) Non ita intelligendum est, quasi male tractandum, etc., usque ad sive in terra Chanaan, sive in Ægypto.

Annis quadringentis. (RAB.) Sic est jungendum : C *Accola*, etc., usque ad ad distributionem terræ promissionis completus est.

VERS. 7. — *Judicabo*. (Id.) Judicium aliquando discretionem significat, ut ibi : *Judica me, Deus, et discerne causam meam* (Psal. XLII). Aliquando pœnam, ut : *Judica illos, Deus* (Psal. v).

VERS. 8. — *Testamentum circumcisionis*. (Id.) Fœdus sive signum ideo factum, ut populus Israel, etc., usque ad signatur vitandam esse jactationem gloriæ in circumcisione spiritali.

Die octavo. (RAB.) Octo diebus mysterium circumcisionis nostræ ostenditur, qui per octavam Novi Testamenti (quæ in resurrectione Domini, et octo beatitudinibus continetur) a vitiis octava die circumcidimur.

VERS. 9. — *Vendiderunt in Ægyptum*. Breviter narrans transit ad finem, non enim primo Ægyptiis, sed Ismaelitis negotiatoribus, et Madianitis venditus est, et illi vendiderunt eum in Ægyptum Putiphar sacerdoti.

VERS. 14. — *In animabus*. Hoc secundum editionem Septuaginta interpretum dicitur. In Hebræo septuaginta tantum reperiuntur.

(RAB.) Si Jacob et Joseph cum duobus filiis non numerantur, etc., usque ad quam pro Hebraica veritate sermonem suum suspectum facere.

VERS. 15. — *Et descendit*. Secundum situm locorum descensus est de terra promissionis in Ægyptum,

et quia libertati successerat servitus, Jacob cum progenie descendisse in Ægyptum dicitur.

VERS. 16. — *Translati*. (RAB.) Per synecdochen dicuntur translati propter Joseph, cui Jacob, etc., usque ad, *Ferte ossa mea hinc vobiscum* (Gen. I).

(BEDA.) De solo Joseph Scriptura testatur, quod ossa ejus, etc., usque ad duodecim patriarchæ non sunt sepulti in Arbe, sed in Sichem.

Et positi sunt, etc. (RAB.) Docet Genesij Abraham ab Ephron filio Seor Ethæi, etc., usque ad nec Moysi, nec Domino servire voluerunt.

In sepulcro, etc. Hoc de solo Jacob, cujus corpus filii de Ægypto tollentes sepelierunt in spelunca duplici, ubi Abraham cum Sara sepultus est, et Isaac cum Rebecca : et ibi Lia condita est : unde civitas illa vocatur Hebron, id est conjugium, quia patres ibi cum conjugibus sepulti sunt. Duas autem historias confundit, et alteram alteri implicat. Non enim a filiis Emor filiis Sichem emit Abraham, sed Jacob ab illis emit Sichem ; ideo sic jungendum est : Translati sunt in Sichem a filiis Emor filii Sichem : quasi diceretur, in Sichem illam quam emit Jacob a filiis Emor filii Sichem. In Genesi legitur Sichem filius fuisse Emor, unde putant quidam duos fuisse Sichem, quorum alter a Luca dicitur pater Emor, alter a Genesi filius. Quidam jungunt principium et finem sermonis, dicentes, a filiis Sichem, et post inferunt, Emor filii, ut hic locus congruat Genesi.

VERS. 18. — *Rex alius*. Rex iste diabolus est, qui effeminatos diligit, masculos odit.

VERS. 19. — *Genus nostrum*, etc. Patres nostros dicit, et, genus nostrum, ne patres blasphemare videatur.

VERS. 20. — *Gratus Deo*, etc. Ostendit beatus Stephanus quod Moyses non blasphemaverit.

VERS. 22. — *Moyset*. (RAB.) Moyses idem valet quod *aquaticus*, quia de aqua est assumptus, vel *liniens*, quia inventus est in fiscella, bitumine lita. Moyses typus est Salvatoris, qui, percusso diabolo, genus suum liberavit.

VERS. 24. — *Vindicavit illum*, etc. Ostendit illum qui injuriam faciebat non esse de genere suo.

VERS. 26. — *Apparuit illis*. (RAB.) Sic Christus post ascensionem apparuit per apostolos, litigantibus D Judæis et infidelibus qui resistebant apostolis.

VERS. 27. — *Quis te constituit*, etc. Quasi respondeat Moyses : Nullus, sed : Solus Deus. Non est potestas nisi a Deo. Hinc tale a Christo responsum quidam acceperat : *O homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos* (Luc. XII) ? *Quis te constituit*, etc. In contentione sua illos redarguit jam tunc legi et Moysi fuisse contrarios.

VERS. 28. — *Nunquid*, etc. Quidam putant illum qui defensus est ex ira rem protulisse.

VERS. 29. — *Fugit*. Moyses fugit in Madian, id est, Christus in gentes.

VERS. 30. — *In igne flammæ*, etc. Ignis in rubo Spiritus sanctus, peccata populi quasi spinæ, quia ardor Spiritus sancti peccata illius populi non con-

sumpsit qui densas nequitiae spinas beneficiis Dei A opposuit.

(RAB.) Ideo forma ignis (quæ non est imitabilis) ostensa est illis, ne aliquam, etc., usque ad quam promptum homini calceamentum tollere.

VERS. 32. — *Ego sum.* Sum, proprium Dei verbum est, secundum illud : *Ego sum qui sum*, etc. : *Qui est, misit me ad vos.* Serpentes non sunt timendi, ubi Deus præsens loquitur,

VERS. 33. — *Solve calceamentum.* Hoc nos admonet, ut stantes in Ecclesia (quæ est sancta terra), mortuis operibus renuntiemus.

VERS. 34. — *Videns*, etc. (RAB.) Deus totus est visus, totus est auditus, omnia videt, omnia audit, sed videre et audire dicitur quando miseretur.

Vidi afflictionem. (Id.) Qui licet aliquem tentari B permittam, non tamen putandum est quod nesciam.

VERS. 35. — *Quem negaverunt.* Synecdoche. Multi dicuntur negasse, cum unus dixisset, vel forsitan quia plures consenserunt uni neganti.

Principem. Magna laus, quod princeps et redemptor et eductor populi dicitur.

VERS. 37. — *Hic est Moyses.* In eos culpam retorquet, quam ipsi inobedientes et increduli in Moysen refundebant.

VERS. 38. — *Verba vitæ.* (RAB.) Id est, duas tabulas cum Decalogo, et mandata cætera, de quibus dicitur : *Qui fecerit ea, vivet in eis.*

VERS. 40. — *Ad Aaron.* (Id.) Quasi ad principem. Quasi ignari Divinitatis loquuntur. Deus enim verus non est factus, sed omnia fecit, nec creatura est, sed Creator omnium.

Fac nobis deos. (Id.) Deos dicunt, propter duas columnas, etc., usque ad columna ignis in nocte populum præcedebat.

VERS. 42. — *Militiæ cæli.* Militia cæli aliquando dicitur exercitus angelorum, sed in hoc loco, sidera militiam cæli nominat, cum protinus addat, *sidus Dei vestri.* In libro, etc. Quamvis multi sint prophetæ, unus tamen ille dicitur esse, et apud Hebræos unus est liber.

Nunquid victimas. (RAB.) Quamvis necessitate serviendi Deo libarent, mente tamen, etc., usque ad semper corde in Ægyptum sunt reversi.

Quæritur quomodo non obtulerint Deo, cum legatur Deo eos quædam obtulisse, non voluntate, sed metu pœnarum? Deus autem non quæ offeruntur, sed voluntatem offerentium accipit.

VERS. 43. — *Figuras*, etc. (RAB.) Sidus Dei vestri est Lucifer, cui assignaverunt figuras. Idem dii in figuris et stellis adorabantur.

(Id.) Quidam sic dicunt sidus Dei vestri, ut ad Deum pertineat verbum, quia non ipsum Dominum, sed ejus sidus susceperunt.

Et transferam. Propter hæc sacrilegia trans Babylonem ducemini captivi. Non est putandus primus martyr errasse, qui pro eo quod in propheta scriptum est, Trans Damascum ducti sunt, dixit, trans Babylonem : magis enim intelligentiam quam verbum

posuit, quia trans Damascum ducti sunt in Babylonem, sive trans Babylonem.

VERS. 44. — *Tabernaculum.* Quia dicebant eum contra sanctum locum agere, ostendit quod in sanctum locum non est locutus blasphemiam

Secundum formam. (RAB.) Quam ei in Sina ostenderat, quia et secundum formam factum, ostenditur ipsum tabernaculum formam fuisse.

(Id.) Historice cum Jesu dicitur, quia Moyses erat defunctus.

VERS. 46. — *Ut inveniret tabernaculum.* Id est verum templum, cujus illud figura, quod loco non mutaretur, id est Ecclesiam quam prævidebat futuram firmam et immutabilem, de qua Apostolus : *Firmum fundamentum Domini stat* (II Tim. II, 9). Et alibi : *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter illud quod positum est, quod est Christus Jesus* (I Cor. III).

VERS. 48. — *Sed non Excelsus.* (RAB.) Ex sententia Salomonis Judæos convincit, etc., usque ad non in solo templo Judæorum eum habitare.

Sicut per prophetam, etc. De tabernaculo primo, quod fuit umbra et non veritas, prius dixit, postea testimonium posuit dicentis de tabernaculo quod verius fuit. *Si introiero in tabernaculum Domini*, etc., ad ultimam sententiam posuit Deum. *Ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.*

VERS. 49. — *Cælum mihi.* Sic demonstrat se circumdare omnia ; unde alibi, cælum se palmo metiri, et terram pugillo se concludere asserit.

Terra autem. Terræ exemplo designat omnem creaturam Creatoris.

VERS. 51. — *Dura cervice.* (RAB.) Purgatus a crimine, de quo falsi testes eum arguebant, incipit Judæos arguere, quia qui sine crimine est, dignus est doctoris officio.

Et incircumcisus, etc. Ostendit eis circumcisionem, de qua contra gratiam Evangelii gloriabantur, non valere ad salutem iis qui cogitationem et auditum habebant immundum.

VERS. 52. — *Patres vestri.* (RAB.) Supra patres nostri dicebat, persuadendo loquens, nunc increpando, patres illorum tantum vocat, quibus similes sunt in malitia.

Et occiderunt. (RAB.) Tres gradus malitiæ eorum ponit : primus est, quod spiritui resisterent ; secundus quod prophetas persecuti sunt ; tertius, quod crescente malitia eos occiderunt.

VERS. 55. — *Stantem.* Immobilitate, quia non iterum casurus, vel indicatur habitus auxiliantis, et injurias judicantis, et pro servo pugnantis.

Video cælos. (RAB.) Migraturus a terra, cælos vidit apertos, ut qui terrenam vitam pro Christo contempsit, mereatur hæreditatem cæli, et ideo in ipsa passione videt præmium.

Filium hominis. Cum Christus sit Filius Dei, maluit tamen appellare Filium hominis, ut confundatur Judæorum infidelitas, qui eum ut purum hominem crucifixerunt, quem Deum credere noluerunt.

VERS. 57. — *Et ejicientes.* (RAB.) In hoc se implere legem glorificabant. Moyses enim de blasphemante dixit: *Educ eum foras extra castra, et lapidet eum populus* (Lev. xxiv).

VERS. 58. — *Domine Jesu, suscipe spiritum meum,* in cœlum quod video apertum. Christus dixit Patri: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Stephanus, quasi servus Domino, *Domine,* etc.

Quia nesciunt. (RAB.) Multi eorum, occidendo Stephanum, astimabant se implere legem, quia blasphemum eum credebant. Hoc et Christus prædixerat: *Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos arbitretur se obsequium præstare Deo* (Joan. xvi).

VERS. 59. — *Obdormivit.* Pulchre dictum est, *Obdormivit,* et non, *Martuus est,* quia obtulit sacrificium dilectionis, et obdormivit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, et vita temporalis in æternum vertitur.

Saulus autem, etc. Non quidem lapidavit, sed lapidantibus consensit. Unde periret, nisi gratia Dei et pœnitentia ei subveniret; quia qui faciunt et consentiunt, digni sunt morte.

CAPUT VIII.

VERS. 1. — *In illa die.* (RAB.) Qua Stephanus occisus est, non quia tunc solum facta, sed quia ab illa die cœpit persecutio magna, occiso uno de principibus Ecclesiæ.

Ecclesia. Collectio vel congregatio, sive vocatio. *Dispersi sunt.* Hoc est quod Dominus præcepit: *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam* (Matth. x). Ejus enim nutu gerebatur: ut occasione tribulationis fieret seminarium Evangelii.

VERS. 2. — *Curaverunt autem Stephanum viri timorati,* id est, Deum timentes, sive Christiani, qui postea sunt dispersi, sive Judæi timentes Deum etsi nondum Christiani.

VERS. 3. — *Saulus.* (RAB.) A Saule persecutore qui rex Israel fuit de tribu Benjamin, de qua et Paulus; etenim juxta antiquorum consuetudinem a majoribus posterum nomina trahunt.

Devastabat. (Id.) Quasi lupus gregem, juxta prophetiam Jacob: *Benjamin lupus rapax mane comedet prædam, sero dividet spolia* (Gen. xlix).

Trahens. Trahebat, non occidebat, quia fortasse manus ejus custodiebat Dominus, ne sanguine innocentum polluerentur.

Dispersi. (RAB.) Quamvis timore dispersi, tamen stabiles erant in prædicatione Evangelii.

VERS. 5. — *Philippus.* De numero disseminatorum fuit, qui primus Christum prædicavit Samariæ. Diaconus secundus a Stephano. Secundus post ipsum narratur quasi hæres et ejusdem gradus.

VERS. 6. — *Intendebant.* (RAB.) Credebant audientes verba, et videntes signa. Duæ causæ fidei: Verba prædicationis, et signa virtutum. Ex præsentibus capitulo et samaritane mulieris historia probatur animos hujus gentis ad credendum promptos fuisse, ait Beda.

VERS. 11. — *Magis.* (RAB.) Magi de singulis philosophantur, de natura mundi, cursu siderum, et motibus. *Seducens.* Seorsum et a veritate ducens, vel in excessum, sive stuporem et admirationem convertens, per præstigias suas. *Dementasset.* Dementare est rationalem mentem absentare.

VERS. 12. — *Philippo.* (RAB.) Dicunt quidam istum Philippum fuisse apostolum, et unum de duodecim, sed non videtur verum secundum seriem hujus libri.

Jesu Christi. (Id.) Cujus erant ignari vel (ut prædictum est) in nomine Jesu Trinitatem prædicavit, et qui tantum unam personam de Trinitate perfecte credit, credulitate aliarum duarum carere non potest.

VERS. 13. — *Tunc Simon.* (Id.) Vel credidit Domino, verbis Philippi et virtute, etc., *usque ad Ecclesiam* fraudulenter ingressi, baptismum furantur.

VERS. 14. — *Miserunt,* Petrus Joannem sociat sibi, quia virginitas Ecclesiæ grata est, et placet.

VERS. 16. — *In nomine.* Non est sic legendum, in nomine Jesu tantum, ut aliæ personæ excludantur, sed sic: *tantum baptizati erant,* etc., id est necdum confirmati. *Jesu.* Tamen ante, in Patrem credebant et in Spiritum sanctum, sicut alii Judæi. Vel, plena fides unius personæ fidem Trinitatis confirmat.

VERS. 17. — *Imponebant manus.* (BEDA.) Philippus, qui Samariæ evangelizabat, unus de septem, etc., *usque ad eum* tradit Spiritum paraclætum baptizatis.

VERS. 19. — *Potestatem.* (RAB.) Non baptizandi tantum in aqua et prædicandi, sive virtutes faciendi quam habebat Philippus, sed cuiusque imponendi manus, etc.

VERS. 20. — *Pecunia tua.* Non nostra, qui non cupimus, sed tua, quam Spiritui comparas, ut illam pro eo vendas, et illam Spiritu emas. Ideo Spiritum emere volebat, ut aliis vendens eum, plus accipere posset.

Pecunia. (RAB.) Ex hoc exemplum capitur, ut perditorum eleemosyna non recipiatur.

Apostoli nolentes pecuniam, dicunt, *sit tecum,* id est tua reque, et hoc, in perditionem, ut, pecunia injuste congregata, pœnam æternam luas.

VERS. 22. — *Pœnitentiam age.* Pro cupiditate, et pravo sensu quo putasti de Spiritu commercium fieri posse.

(RAB.) Ut omnes videant id quod es. Non quod ignoret Petrus eum pœnitentiam non acturum, sed quia omnibus justum est prædicare, suum facit officium, ut ille sit inexcusabilis. Coram omnibus etiam arguitur ne amplius ab eo fallantur.

Roga Deum. Cui patet cor, de quo Propheta: *Quam bonus Israel Deus* (Psal. lxxii); quem fallere nemo potest, quia *Spiritus sanctus discipulæ effugiet fictum* (Sap. i).

VERS. 24. — *Precamini.* Causa desperationis non audet ipse precari, sed apostolos rogat, ut pro se precentur, nec pro se audet orare, qui non credit se exaudiendum esse. Apostolis etiam fecte loquitur.

Quæ dixistis. Non quæ credidi, sed quasi infidelis A
eis imputat quæ ventura sunt.

VERS. 26. — *Angelus autem.* Post reditum apostolorum, de Philippo historia textitur. *Ad viam,* etc. Nam via descendit, et per viam descenditur ex natura loci.

VERS. 27. — *Æthiops.* Natura et merito. Æthiops enim tenebrosus. Unde : *Æthiopia præveniet manus ejus Deo* (Psal. LXVII).

Potens, etc. (BEDA.) Regina Æthiopum thesaurarium præmittens, etc., *usque ad, Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam* (Psal. XLIV), etc.

Candacis reginæ. Mos erat illius regionis a feminis regi, et eas Candaces vocari.

VERS. 28. — *Revertebatur.* Incipiebat reverti legens Isaiam. Ubicunque in Novo Testamento salu- B
tis narratur principium, de Isaiâ sumitur testimonium, qui interpretatur *salus Domini.*

VERS. 30. — *Putasne intelligis,* etc. (RAB.) Suas invicem linguas agnoscunt, vel per doctrinam eunuchi vel per spiritum Philippi.

VERS. 31. — *Quomodo,* etc. Hic arguit illorum aulaciam qui existimant sine doctore Scripturam divinam intelligere

VERS. 33. — *In humilitate.* (BEDA.) Etenim iudex omnium, veritatem iudicii non reperit, sed sine ulla sua culpa, seditione Judæorum, et voce Pilati, damnatus est.

Humilitate. (RAB.) Passione qua humiliavit se factus obediens usque ad mortem (Philip. II).

Tolletur. Secundus homo de cælo cælestis, sanctitate segregatus a terrenis, vel, de vita in mortem transibit. C

VERS. 35. — *Aperuit.* (RAB.) Thesaurum scientiæ aperuit. Vel aperuit os, ut Spiritus loquatur in eo, secundum illud : *Dilata os tuum, et implebit illud* (Psal. LXXX).

Mystice, os Ecclesiæ Philippus aperuit, ut ex hoc Gentibus is prædicetur quem prius nesciebant.

Evangelizavit. Solvit quæstionem illius interrogantis : *De quo propheta dixit ?* Demonstrat autem quod de Jesu prophetatum est.

VERS. 36. — *Ad quamdam aquam.* Ad hoc enim prædicatio duxerat, ut aqua indigeret, quæ de baptismo in viâ audierat.

VERS. 37. — *Si credis.* (RAB.) Non ignorabat ejus fidem, sed volebat manifestam confessionem, ut baptizaturis et baptizandis daretur exemplum interrogandi et confitendi.

VERS. 39. — *Spiritus Domini.* (RAB.) Vel Spiritus irruit in eum fortiter, sicut et in apostolos, etc., *usque ad* in quos Spiritus descenderat?

VERS. 40. — *Inventus est.* Ab hominibus qui in raptu non inveniebatur, quia ambulavit in solitudine, vel nimia velocitate.

Cæsaream. (BEDA.) Cæsaream Palesinæ dicit ubi infra domum habuisse describitur, quæ usque hodie demonstratur, necnon et cubiculum filiarum quatuor ejus prophetantium virginum.

CAPUT IX.

VERS. 1. — *Saulus autem.* Redit ad hoc quod supra dixerat : *Saulus adhuc devastabat Ecclesiam. Minarum,* etc. Minis terrenis cæde afficiebat præsentem : dubitatur utrum occideret seu flagellaret, vel utrumque faceret. *Spirans.* Spirat in modum ignis, non ab alio incitatus ipse alios accendebat.

VERS. 4. — *Et cadens.* Territus ad terram refugit, vel quasi adorans in faciem cadit.

Quid me, etc. (BEDA.) Non ait : Cur persequeris etc., *usque ad, Quoad uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis* (Matth. XXV).

VERS. 5. — *Ego sum Jesus.* Non Deum vel Dei Filium se vocat, sed humilitatis meæ, inquit, infirma suscipe, et superbiæ tuæ squamas deponere.

VERS. 7. — *Surge.* Impiger operare ut bos, et esto doctor Ecclesiæ. In lege scriptum est : *Non alligabis os bovi trituranti* (I Cor. IX).

Ingredere. (RAB.) Ingressurus civitatem terretur, ne sanctis tristitiam inferat; dehinc Dominus jubetur ingredi, ut fidem discat quam impugnaverat.

Et dicitur. Exemplum discendi datur, et superbia increpatur, ut nullus alium indignum existimet a quo doceatur quod ignorat.

VERS. 8. — *Apertis oculis.* (RAB.) Ostenditur ei in corpore quod prius patiebatur in anima. Sicut enim apertus oculus sine visu, sic lex inutilis sine fide Christi.

(BEDA.) Oculis non posset rursus bene videre, nisi prius excæcatus, et propriam sapientiam, quæ turbatur, excludens, fidei se committeret. C

VERS. 9. — *Et erat.* (RAB.) Hic datur forma penitentibus, ut ex triduo incipiant, hoc etiam triduo catechumenorum gradus dedicatur.

Tribus diebus. Apparet quod per triduum cæcatus lucem gratiæ expectabat, non torpens otio, sed illustratus a Deo cælestia rimabatur. Credibile est quod etiam eo tempore dispensationem Evangelii edoctus sit.

Non videns. Quia non credebat Deum tertia die resurgendo mortem vicisse, suæ exemplo instruitur, qui tenebras tridui luce reversa mutavit.

Non manducavit. (RAB.) Hoc animæ suæ acciderat, quæ cibum interiorem non habuerat et potum.

D Ex inedia autem corporis et siti ostenditur animam indigentem satiari oportere.

VERS. 10. — *Anania.* (Id.) Indicium familiaritatis aliquem vocari suo nomine.

VERS. 11. — *In vicum.* (Id.) Vici dicuntur agri, aut civitatibus, aut sibi intrinsicis in civitate proximi.

VERS. 15. — *Vade,* etc. Non est timendus quasi persecutor, sed amplexandus ut frater : quia mala quæ sanctis intulit, paratus est sustinere.

VERS. 17. — *Introivit.* Impleta est prophetia Isaiæ dicentis : *Habitabit lupus cum agno,* id est, Saulus cum Anania.

VERS. 18. — *Ceciderunt,* etc. (BEDA.) Serpentis cor-

pus squamis tegitur, etc., usque ad quod lumen recepit in mente.

(RAB.) Quod cadunt squamæ, similitudo est interioris visionis renovatæ de legis velamine.

VERS. 20. — *Et continuo.* Implet sermonem Domini dicentis : *Qui vult venire post me, abneget semetipsum* (Luc. IX), etc.

VERS. 21. — *Nonne.* (RAB.) Exemplum dat non erubescendi, ubi potest veritas mutare sententias suas.

VERS. 24. — *Custodiebant.* Non Judæi, sed cives cum rege suo Aretha, ut ipse scribit ad Galatas. Judæis enim concordabant Gentiles in persecutione Christianorum.

VERS. 26. — *Cum autem venisset.* Non quam cito baptizatus est : venit in Jerusalem ad apostolos, sed (sicut Galatis scribit) primo abiit in Arabiam, et inde reversus est Damascum; deinde post annos tres venit Jerusalem videre Petrum, etc. Deinde, ut Lucas testatur, venit in partes Syriæ et Ciliciæ.

VERS. 27. — *Barnabas.* (BEDA.) Hic fuit Cyprius genere, Levites, qui pretium agri ad pedes apostolorum supra memoratur attulisse.

VERS. 29. — *Cum Græcis.* Græci Judæi dicuntur, quod inter Græcos dispersione sunt nati.

VERS. 30. — *Cæsaream.* Cæsarea Philippi civitas est Syriæ. Tharsus civitas est Ciliciæ.

VERS. 31. — *Ecclesia.* Talia, ut supra dictum est, in fine narrationum, et principio interseruntur sæpe, ad laudem apostolorum et ecclesiasticæ fidei. *Et consolatione.* Consolatio in labore datur, unde patet quod Ecclesia tentabatur.

VERS. 33. — *Nomine Æneam.* (RAB.) Æneas signat genus humanum languens, etc., usque ad qui infirmatur voluptate carnis, et delectatione sæculi.

VERS. 34. — *Surge.* Quem de paralysi curaverat, surgere et sternere sibi præcepit, insinuans ut qui fidem in corde perceperat, non solum torporem discutiatur, sed etiam opera paret in quibus quiescat.

VERS. 35. — *Lyddæ et Saronæ.* Duæ civitates fuerunt conversæ ad Deum, ideo enim fiebant virtutes in eis.

VERS. 36. — *Nomine Tabitha.* (RAB.) Tabitha de Hebræo in Latinum *Dorcas* transfertur, vel *Damula*, ut in quibusdam exemplaribus invenitur.

Dorcas. Allegorice : Dorcas est damula vel caprea : significat autem animam studio virtutis sublimem, sed hominum opinione contemptibilem. Interpretationem autem nominis Lucas ponens, mysterium inesse significat. Hæc animalia morantia in montibus, acute vident : unde ab acumine visus dorcades Græce vocantur. Sic meritis operum excelsi superius intendunt, et sibi circumspicte invigilant, simpliciter vivunt discretio gradu operis, quasi fissa ungula incedunt, verbum Dei assidua meditatione ruminant.

VERS. 39. — *In cænaculo.* (RAB.) In loco superiori ponitur, vel propter altitudinem meriti, vel propter sublimitatem miraculi, quod faciendum erat de ea.

VERS. 40. — *Ejectis.* (ID.) Juxta exemplum Christi

A filiam archisynagogi principis resuscitantis hoc factum est, ad vitandam elationem, vel ne indigni signum viderent. *Aperuit.* (BEDA.) Rectus est ordo resurgentium, ut prius oculos mentis aperiat, postea agnita voce Petri resedeat, lumen suæ circumspeditionis amissum recipiat, ut ad doctrinam eorum qui adjuvant, vivat. *Aperuit oculos.* Isti sunt tres gradus resuscitationis.

VERS. 41. — *Dans autem.* Contacta manu Petri Tabitha resurgit, quia anima languens in peccatis, nullo melius ordine quam sanctorum exemplis convalescit.

CAPUT X.

VERS. 1. — *Vir autem,* etc. (RAB.) Merito perfectionis et opere virili hic centurio dicitur vir, secundum illud : *Vir erat in terra Hus, nomine Job.*

Cornelius. (BEDA.) Non virtutibus ad fidem, sed fide pertingebat ad virtutes. (GREG.) Cornelius, cujus elemosynæ ante baptismum angelo testante, etc., usque ad in fide vero solidatur per opera.

VERS. 2. — *Religiosus,* etc. (RAB.) Hæc omnia bono naturæ, etc., usque ad sine virili semine, id est, doctrina magistri concepisse credatur.

VERS. 3. — *Is vidit.* (RAB.) Non in nocte, non in somnis, quia Gentiles grosso sensu, etc., usque ad sicut prius in Petri et Joannis exemplo ostensum fuit.

Angelum Dei. (ID.) Non Satanæ. In hoc excusantur apostoli gentibus prædicantes et eabaptizantes : quomodo enim zelaretur ab homine quod manifestabatur ab angelo? *Introentem,* ad se forsitan, vocantem eum, et datur excusandi occasio Petro Judæis contra eum disceptantibus et dicentibus : *Cum introisti ad viros præputium habentes* (Act. XI), etc. *Corneli.* Familiaritas ostenditur, qua nomen gentilis hominis notitiæ angelorum est insertum.

VERS. 5. — *Et nunc mitte viros,* etc. (RAB.) Hic incipit retributio, ut qui misericors est misereatur tui Deus, quia : *Beati misericordes, quoniam misericordiam,* etc. (Matth. V).

Joppen. (ID.) Civitas est terræ promissionis mari Tyrrheno proxima, et in ipsius orientali littore sita, in quam Jonas descendens intravit navem, ut fugeret.

VERS. 6. — *Hospitatur,* etc. Hospitatur Petrus in domo Simonis, id est, obedientis, qui est corarius, quia doctor Ecclesiæ ibi libenter habitat, ubi sunt obedientes, qui castigant corpus et servituti subjiciunt, transgressi fluctus sæculi libertate mentis. Constantiâ enim fidei fluxam gloriâ mundi et terrores contemnunt.

VERS. 7. — *Et cum discéssisset.* (RAB.) Non ait, cum evigilasset Cornelius, quia ei nec per somnium, nec in extasi, sed manifeste angelus visus est.

Militem. (ID.) Non dicit domesticos metuentes Dominum, quia in principio dixerat eum religiosum fuisse, timentem Dominum cum omni domo sua.

VERS. 9. — *Appropinquantibus,* etc. Alia littera : *Apparentibus illis,* scilicet qui a Cornelio missi sunt,

id est, ita propinquantibus, ut videri possent a domo A Simonis coriarii.

(RAB.) Pro, in superiora, alia littera habet, in cœnaculum, et bene : quia gentilis populus est quasi superior domus : Synagoga vero est infra, quia mundo immersa.

Dicens in superiora, significavit Ecclesiam, relicta cupiditate terrenorum, conversationem in cœlis habituram. Sexta hora Petrus inter preces esurit, salutem utique mundi, quem Jesus sexta ætate sæculi quærere et salvare venit : quod indicavit cum eadem hora super puteum Samariæ sedit.

VERS. 10. — *Gum esuriret.* (RAB.) Salutem gentium compatiendo esurit; quæ nunc in visione ostenditur, quæ ideo sexta hora est visa, quia sexta ætate sæculi est facta.

VERS. 11. — *Cœlum apertum.* (BEDA.) Apertio cœli revelatio est sacramentorum cœlestium proxime futura gentibus. Designat autem in hoc cœlos gentibus esse apertos, et introitum esse pandendum.

Vas quoddam. (ID.) Vas illud designat Ecclesiam, etc., usque ad per quos Ecclesia cœlesti dono imbuta sublimatur.

Lineum. Pro Ecclesia; pro candore sanctitatis, et mortificatione carnis: *De cœlo in terram.* (RAB.) Inde monemur, ut ubi caput nostrum est et radix (cujus rami sumus) illuc penetret anchora spei nostræ.

VERS. 12. — *Omnia quadrupedia.* Omnes gentes credituræ et in unitatem corporis Christi assumendæ, ut omnes efficiantur membra ejus.

VERS. 13. — *Occide.* Munda, mortifica, et macta, ut hostias Deo facias, ut eruti de vetustate in novitatem transeant.

VERS. 14. — *Manducavi;* etc. (BEDA.) Qui manducat cibum foris positum in suum trajicit corpus. Præcepit ergo gentes per incredulitatem, foris positas, societati Ecclesiæ (quam Petrus significat) inseri.

(ID.) Gentiles Petrus immundos putabat; etc., usque ad sed in sola Dei dilectione constringat.

VERS. 21. — *Descendens.* (BEDA.) Descendere de tecto, et ad prædicandum ire jubetur, etc., usque ad, *Sanctorum vero conversatio est in cœlis* (Philipp. iii).

Ecce ego, etc. Ostendit se scire adventum illorum, humilitatis etiam dans exemplum, dimittens circuitum verborum.

Quæ causa est; etc. Spiritus adesse milites dixit, et qua de causa venerant tacuit, quia ad conservandam humilitatem aliquando prophetiæ spiritus ex parte animum tangit, et ex parte non tangit.

VERS. 22. — *Responsum accepit.* Eleemosynis et orationibus ejus per angelum respondit Dominus. *In domum.* Per hoc suadet quia angelus jussit introire in domum ejus, quamvis gentilis esset.

VERS. 23. — *Introducens,* etc. Hic incipit communitio apostolorum cum gentibus, quia descenderat ad eos, qui audierant ab angelo præceptum ut intrarent in domum gentilis, ideo gentiles hospitio recepit.

VERS. 24. — *Convocatis cognatis,* etc. Duplex

causa convocationis; proximitas cognationis, et amicitia.

VERS. 27. — *Et loquens,* etc. (BEDA.) Communitatem æqualitatis meruit sanctitas actionis, sicut in Ananiæ et Sapphiræ culpa zelus ultionis ejus aperuit potestatis.

VERS. 30, 31. — *Et ecce vir,* etc. Non dicit angelum, adeo alienus erat a fastu, et inquit : *Corneli, exaudita est oratio tua, et eleemosynæ tuæ in memoria habitæ sunt coram Deo.*

In conspectu Dei. (RAB.) In Græco, *In conspectu Dei adsumus.* Hoc recte dicitur ab eo qui Deo promptus erat obtemperare, credens eum ubique præsentem esse.

VERS. 34. — *Non est personarum acceptor,* etc. (BEDA.) Patet Deum non esse personarum acceptorem, etc., usque ad sed omnes credentes acciperent.

VERS. 37. — *Vos scitis,* etc. (RAB.) Sic legendum: Scitis Jesum ut prædicavit Joannes : Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum, etc. Vel : hoc prædicavit Joannes, quod unxit eum, non quidem terreno more, sed spiritu et virtute signorum.

VERS. 38. — *Qui pertransiit,* etc. In Græco additur, *per quadraginta dies;* non quod quotidie cum illo manducarent et hiberent, nam esset contrarium Joanni, qui octo dies interponit quibus eis visus non est, ut tertio manifestaretur, et totidem diebus jejunavit ante mortem, cibo indigens, quod manducavit post resurrectionem jam cibo non indigens. Jejunavit ante mortem, ut nos abstinere a desiderii hujus sæculi: Manducavit, docens per hoc quod nobiscum est usque ad consummationem sæculi. Jejunium est in certamine, quia qui in agone est, ab omnibus se abstinere. Cibus est in spe pacis, quæ perfecta erit, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Nos autem cum viam Domini carpimus, a vanitate sæculi jejunamus, et futura repositione reficimur.

(RAB.) Per quadraginta dies, non assidue, sed quibusdam vicibus in illo quadragenario dierum numero factis.

VERS. 41. — *Et bibimus.* (BEDA.) Hic exponit Petrus quod in Evangelio tacetur, post resurrectionem se bibisse cum Christo; nisi forte illic credamus indicatum, ubi ait : *Donec illud bibam vobiscum in regno Patris mei* (Matth. xxvi).

D VERS. 45. — *Spiritus.* Spiritus, donum Dei est, in quantum eis datur qui per eum diligunt Deum; apud se autem Deus est, etiamsi nulli datur, Patri et Filio coæternus. Nec, quia illi dant, et ipse datur, minus est illis. Ita enim datur sicut donum Dei, ut seipsum det sicut Deus : *Spiritus enim ubi vult spirat* (Joan. iii).

VERS. 47. — *Nunquid aquam,* etc. Quasi Deus quod majus est; prius dedit, et ordinem præpostera vit, nunquid quod minus est, potest prohibere Vos venistis ad hoc ut testes sitis, ergo judicate.

VERS. 48. — *In nomine Christi.* Cum sit regula Ecclesiæ, baptismum tradi in nomine Trinitatis. Lucas tamen testatur in nomine Jesu Christi illum dari. Quod Ambrosius solvens, dicit per unitatem nominis

mysterium plenum fieri, quia qui Christum dicit, et Patrem a quo Filius, et Spiritum sanctum etiam designat : qui etiam Patrem dicit, et Filium et Spiritum pariter ostendit : et qui Spiritum nominat, Patrem a quo procedit Spiritus, et Filium, cujus etiam Spiritus est, nuncupat. Unde, ut rationi copuletur auctoritas, etiam in Spiritu baptizatur, secundum illud : *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto* (Act. xi), et Apostolus : *In uno Spiritu baptizati sumus* (I Cor. xii).

CAPUT XI.

VERS. 6. — *Quadrupedia terræ, etc.* (RAB.) Miror quosdam hoc interpretari super escis, etc., usque ad mysterium hujus visionis exposuit.

VERS.—18. *Ergo et gentibus, etc.* Hoc est quod in Job legitur : Ab Aquilone aurum veniet, et ad Deum B formidolosa laudatio, quia prius frigidum gentium in pectore splendor fidei exortus est, et pro eadem inopinata fide, Judæa Deum tremendo glorificat.

VERS. 19. — *Et illi quidem, etc.* Revertitur ad id quod dixerat : igitur qui *dispersi erant, pertransibant evangelizantes verbum*. Interserta est autem narratio de Philippo, Petro, Joanne, Paulo.

VERS. 20. — *Erant autem quidam.* (RAB.) Non de illis qui fuerant dispersi ab Jerusalem, sed, etc., usque ad inter Græcos conversati sunt in dispersione.

VERS. 21. — *Multusque numerus.* (BEDA.) Jam post revelationem evangelicæ syndonis (in qua sancta animalia superna spe quiescerent) cœpit Ecclesia crescere, cum per exterâs provincias, insulas et civitates non solum Judæis, sed etiam gentibus Evangelium prædicatur.

VERS. 22. — *Et miserunt Barnabam.* (RAB.) Barnabas virilis in bonitate. Barnabas sæpe in hoc libro laudatur, ne ob indignitatem meriti apostolatu caruisse credatur, qui postea ab apostolis gentium apostolus est ordinatus.

VERS. 23. — *Et hortabatur, etc.* Nihil mutavit vel addidit, sed perseverantiam docuit, quia vera et plena fides erat in eis.

VERS. 25. — *Tarsum.* Dictum est enim superius quod fratres deduxerunt eum nocte Cæsariam et dimiserunt Tarsum. *Ut quæreret Saulum.* Ecce bonitas Barnabæ, qui non solus præsumit docere plebem ; sed apostolatus quærit consortem.

VERS. 26, 27. — *Discipuli, Christiani. In his, etc.* Videntur discipuli in hoc non servasse mandatum Dei dicentis : *Nolite solliciti esse de crastino* (Matth. vi). Sed constat non hoc eum improbare, si quis humano more ista procuret, sed non pro eis Deo militet, ut in opere suo non regnum Dei, sed temporalia intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc præceptum redigitur, ut in horum provisione regnum Dei attendamus : sed in militia Dei ista non cogitemus.

Prophetæ. (RAB.) De quibus dictum est : *Et prophetabunt filii vestri* (Joel. ii). Laus est Antiochiæ quo multi perfecti conveniebant.

CAPUT XII.

VERS. 4. — *Quatuor quaternionibus.* Quaternio

dicitur princeps quatuor militum. Sicut enim centurio centum, ita quaternio quatuor sub se milites habet.

Volens, etc. (RAB.) Amplior enim gratia esset, si ipsi eum occiderent Judæi, quia princeps erat, non ipse Herodes, sicut et Jacobus.

VERS. 6. — *Milites, vincetus, etc.* (RAB.) Quatuor difficultates cumulant custodiam : milites, catenæ carcer, custodes.

VERS. 7. — *Lumen.* Signum præsentiae angeli Dei cujus præsentia soli Petro lumen præbebat, nec aliis refulgebat.

Percussioque. (RAB.) Tactum corporalem, corpore ex aere sumpto, potuit habere angelus.

VERS. 11.— *Ad se reversus.* A culmine contemplationis ad hoc reversus est, quod in intellectu communi prius fuit.

VERS. 13. — *Processit puella, etc.* Et Dominum de tumulo egressum prima omnium mulier discipulis nuntiavit, ut ubi abundavit delictum, superabundaret et gratia.

VERS. 15. — *Angelus ejus est.* (HIER.) Magna dignitas animarum : ut unaquæque ab ortu nativitatis habeat angelum in custodiam sui delegatum.

(ID.) Quod autem unusquisque nostrum habeat angelos, etc., usque ad isti sunt qui ascendunt et descendunt super Filium hominis.

VERS. 17. — *Tacerent, etc.* Donec narraret virtutem : vel tacere jubet, ne clamore gaudentium adventus ejus in civitate cognoscatur.

VERS. 23. — *Confestim, etc.* Dum impietatem illicitæ adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminuentem et insistentem capiti suo vidit angelum, eumque sensit continuo exitii sui ministrum, quem prius noverat provisorem honorum. Inde continuis septem diebus ventris dolore cruciatus, vitam violenter abruptit.

CAPUT XIII.

VERS. 1. — *Erant autem in Ecclesia, etc.* Idem erant prophetæ et doctores. Vel, alii eorum prophetæ, alii doctores fuerunt.

Niger. (RAB.) A colore, si Latinum est. Vel, *ascendens* interpretatur, si Hebræum.

VERS. 4. — *Missi a Spiritu sancto.* (RAB.) Ab hominibus dimissi, mox a Spiritu sancto mittuntur ad Seleuciam. Dux itineri eorum fuit, qui eos separavit a cæteris.

Abierunt Seleuciam. (ID.) In quibusdam exemplaribus invenitur : *Abierunt Seleuciam, quæ est Salamina* ; duo autem sunt nomina unius civitatis.

VERS. 7. — *Sergio Paulo.* Duo unius nomina sunt, Sergius et Paulus.

VERS. 8. — *Elymas.* (RAB.) Elymas, secundum quosdam interpretatur, *Dei mei mensura*, vel *Magus*, et ideo resistebat.

Avertere. (ID.) Eum qui inceperat converti, a fide ad transgressionem volebat convertere juxta nomen suum.

VERS. 9. — *Saulus.* (ID.) Saulus interpretatur *Tentatio respicientis*, vel *securitas*, vel *mirabilis*.

Qui et Paulus. (BEDA.) A Sergio Paulo proconsule A (quem fidei subegit) sortitus est nomen Pauli.

Apte gentium apostolus de gentili nomen sortitur.

(RAB.) A Sergio Paulo dictus est apostolus, Paulus, e c., usque ad, *Ego sum minimus apostolorum* (I Cor. xv).

VERS. 11. — *Et nunc*, etc. *Eris cæcus*, etc. Oportuit Paulum miracula agere ad consummationem apostolatus, quem diu contra stimulos calcitrantem Dominus elegerat.

VERS. 14. — *Antiochiam Pisidiæ.* (RAB.) Ad differentiam alterius Antiochiæ, ut creditur; sed a multis eadem esse putatur.

Sederunt. (Id.) Quasi audituri legem, non prædicaturi. Ecce exemplum humilitatis.

VERS. 19. — *Terra Chanaan*, etc. (RAB.) Id est B promissionis, quæ ideo (ut plerisque videtur) Israeli est data, etc., usque ideo ad et ideo maledicti meruit.

VERS. 20. — *Dedit*, etc. Tempus iudicium transit ad probandam patientiam Dei.

VERS. 26. — *Vobis.* (RAB.) Judæis. *Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. xv). Vel vobis, qui estis dispersi, quia (ut sequitur) habitatores Jerusalem repulerunt illud.

VERS. 27. — *Judicantes.* (Id.) Jesum esse reum mortis. Vel, iudicantes voces prophetarum, id est non credentes: qui enim detrahit fratri, detrahit legi, et iudicat legem, quanto magis Christo detrahentes?

Sancta David fidelia. (BEDA.) Isaias Novi Testamenti mysteria prægustans, ait: *Constituam vobis testamentum æternum sancta David fidelia.* In Hebræo: *Et seriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fideles.*

VERS. 35. — *Non dabis*, etc. (Id.) Post resurrectionem non moritur, mors illi ultra non dominabitur, et ideo dicit sancta fidelia, id est incorrupta et æternaliter permansura.

VERS. 41. — *Videte contemptores.* In Græco: *Audite contemptores*, et respicite et disperdimini.

Admiramini. (RAB.) Sic iunge: *Admiramini et dispergimini* ab Assyriis et Chaldæis, novissime a Romanis, quia opus operor utriusque vindictæ. *Non creditis*, etc. Vel propter utriusque vindictæ magnitudinem, non credere dicuntur donec completæ fuerint.

VERS. 43. — *Et colentium.* (Id.) Bene legitur *colentium Deum*; sicut in Græco habetur. Significat autem eos qui natura gentiles erant, sed religione Judæi; Græce vocati proselyti.

VERS. 46. — *Primum.* (Id.) Primo filiam principis curare venit Jesus, sed mulier fluxum sanguinis patiens præripuit sanitatem. *Æternæ vitæ.* Non quia scirent vitam æternam esse quam respuebant, sed ex suo sensu et fide sua locuti sunt apostoli.

VERS. 47. — *Sic enim*, etc. (Id.) Prophetia est præceptum immobile nobis: primum dicitur, deinde infertur Prophetæ testimonium ad personam Patris loquentis ad Filium.

Posui te. Non ait, *Posui vos*; quia quod Christo

dicitur, hoc ad apostolos, qui membra ejus sunt, pertinet. *Posui te in lumen gentibus.* (BEDA.) Hoc dictum est specialiter Christo, et tamen idem sibi dictum esse arbitrantur apostoli, quia membra ipsius sunt: sicut propter ejusdem corporis unionem dictum est, *Saule, Saule, quid me persequeris?* etc.

VERS. 48. — *Præordinati.* Ordo hic est, ut post labores præsentis et mortificationem carnis, vita sequatur.

VERS. 50. — *Religiosas mulieres.* (RAB.) Sive de Judæis qui legis religionem servabant, sive de gentibus religionem salvare incipientes.

VERS. 51. — *Excusso pulvere*, etc. Secundum præceptum Evangelii, excutitur pulvis in testimonium quod inanem fecerunt laborem.

(RAB.) Merito excutitur pulvis, quia in iudicio sic a Christo ejicientur, sicut *pulvis quem projicit venis a facie terræ* (Psal. i). Si vero apostolos reciperent, pedes suos, id est sensus, a pulvere, id est vitiiis, solverent.

CAPUT XIV.

VERS. 6. — *Confugerunt.* (RAB.) Fuga apostolorum non plus fuit ex timore, quam amore verbi Dei. *Et universam*, etc. Quod in Græco sequitur: *Deus autem pacem fecit*, quidam Latini codices minus habent.

VERS. 10. — *Levaverunt.* (RAB.) In hoc notatur petulantia. Vel, altior erat sententia quam sua lingua barbara et unius Dei ignara.

VERS. 12. — *Coronas.* (Id.) Ut faciem templi juxta ritum gentium ornaret, vel eis (quasi diis immolaturus) imponeret. Mos erat gentilium: ut deorum suorum honori sacrificantes sumerent coronas, victimis simul coronatis.

VERS. 16. — *Implens cibo*, etc. (Id.) De carnalibus loquitur, quia lætitia est de cibis et vino quod lætificat cor hominis.

VERS. 18. — *Traxerunt.* (Id.) Ad lapidandum sicut cadaver, de hoc ipse ad Corinthios: *Semel lapidatus sum* (II Cor. xi), etc.

VERS. 21. — *Ut permaneret in fide.* (Id.) Contra multas tribulationes: quia multitudo tribulationum fidei poscit perseverantiam. *Quoniam per multas tribulationes.* Labor præmittitur; dehinc regni introitus prædicatur, quia spes præmii solatium est laboris.

CAPUT XV.

VERS. 2. — *Seditione.* A Paulo et Barnaba, contra illos, qui hæc dicebant.

Statuerunt. (RAB.) Scilicet hi qui descenderant de Judea, etc., usque ad ad fidem venisse probatur.

VERS. 6. — *Conveneruntque apostoli.* (Id.) Illic datur exemplum faciendi conventus, ad discernenda ea quæ fidei sunt necessaria.

VERS. 7. — *Per os meum.* (Id.) Non alterius ex apostolis, quasi dicat: Qui primus prædicavi gentibus, primus ab eis jugum legis excutiam. Nam eunucho nullus apostolorum prædicavit: sed Philippus diaconus, et gratuito impletus est dono:

VERS. 5. — *Fide purificans.* (CHRYS.) A sola fide, A inquit, illa assecuti sunt, et non operibus vel circumcissione. Etenim hæc non dicunt solum pro gentibus rationem reddentes, sed etiam illos a lege abducere cupientes : verum jam hoc nondum dicunt.

VERS. 12. — *Tacuit autem omnis multitudo.* Notandus ordo loquendi vel loquentium, quia singulis loquentibus tacent, primum Petro.

VERS. 13. — *Et postquam,* etc. (CHRYS.) Hic erat episcopus Ecclesiæ Hierosolymitanæ, etc., usque ad ubi scilicet et finem imponit operibus.

VERS. 16. — *Revertar et reedificabo,* etc. Revertar ad gentes, quas prius dixerat ingredi vias suas, cui sensui firmando Jacobus testimonium intulit. Hoc aperte testimonium concordat verbis Simonis.

(RAB.) Umbra legis, quæ traditionibus Phariseorum corrupta, Domino revelante, id est Domino in carne apparente, per gratiam est erecta, ut non tantum Judæi, sed etiam gentes nomen ejus requirant.

VERS. 17. — *Super quas invocatum.* (ID.) Secundum illud : *Invocabunt sacerdotes nomen meum super filios Israel* (Num. vi); et alibi : *Moses et Aaron sacerdotibus ejus* (Psal. xcvi), etc.

Invocatum est. Pro futuro, more prophetico.

VERS. 19. — *Ego judico.* (RAB.) Recte judicandum erat, quod trium testimonio firmatur, duorum apostolorum et prophetarum.

VERS. 20. — *Et suffocatis.* Suffocatum est morticinum, de quo Ezechiel dicit : *Omne morticinum et captum a bestia de avibus et pecoribus, sacerdotes non comedant* (Ezech. iv). Hoc præceptum convenit servare illis, qui uncti sunt oleo spirituali, ne comedant illud, cujus sanguis non est effusus, quod epistola apostolorum servandum decrevit.

Et sanguine. (RAB.) Effusione humani sanguinis, etc., usque ad sed ut casti sint et abstineant.

VERS. 22. — *Tunc placuit.* (ID.) Dicente Petro narantibus Barnaba et Paulo, judicante Jacobo Hierosolymorum episcopo, merito placuit sententia. *Placuit mittere Antiochiam.* Missi a Christo legati suos possunt mittere legatos.

VERS. 23. — *Apostoli et seniores.* Apostolorum communis titulus præponitur, ne aliqua dissensionis D relinquatur occasio.

Fratribus ex gentibus. (RAB.) Primum styli beneficium est, quod apostoli gentiles vocant fratres, id est unius Dei filios. *Salutem.* Eclipsis, quia latitudine charitatis omne verbum angustius est, et ideo nullum verbum ponitur, ut omnia simul bona eis velle intelligantur.

VERS. 24. — *Evertentes animas.* In Græco : *Evertentes animas vestras, dicentes : Circumcidi oportet, et observare legem quibus non mandavimus.*

VERS. 28. — *Visum est.* Id est placuit. *Spiritui sancto.* Qui arbiter sæ potestatis, ubi vult spirat, et quæ vult loquitur.

PATROL. CXIV.

Spiritui sancto. (RAB.) Et nobis humano quidem sensu, sed sano.

Et nobis. Non tamen solum voluntate nostra, sed instinctu ejusdem Spiritus.

Quam hæc necessaria. (RAB.) Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circumcisio necessaria non est : verum ea quæ vobis fieri non vultis, alii ne faciatis.

VERS. 29. — *Ut abstineteis vos,* etc. (TERT.) Propterea igitur quoniam utraque species, etc., usque ad quorum munditia magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

VERS. 34. — *Visum est autem* (RAB.) Materia est futuri sermonis : *Solus autem Judas abiit Jerusalem.*

VERS. 39. — *Dissenaisio.* Non in hoc delinquebant, B quia non omnis commotio est peccatum, sed irrationabilis, et quæ juste non sit. *Assumpto Marco.* Hic erat affinitatis vinculo conjunctus Barnabæ, unde et leguntur fuisse consobrini. Barnabas a Paulo dimissus, patriam insulam repetiit, et nihilominus opus Evangelii sibi injunctum exercuit.

VERS. 40. — *Electo Sila.* (RAB.) Ad hoc remanere eum fecit Dominus, juxta illud : *Visum est autem Silæ ibi remanere,* ut Paulo cooperaretur sicut Marcus Barnabæ. Fuit enim in hoc divinum consilium.

CAPUT XVI.

VERS. 1. — *Vidua filius.* (RAB.) Vel Judææ. Eam vero fuisse genere Judæam, apparet ex hoc quod ait *patre gentili* fuisse oriundum.

VERS. 3. — *Et circumcidit.* (ID.) Timotheum circumcidit pro scandalo Judæorum, ne legem Moysi videretur damnare, sed eam quasi non necessariam gentibus non imponere. Titum non circumcidit, ne occasionem circumcidendi acciperent gentes ab eo. Et quod est quod dicit : *Sed propter subintroductos fratres falsos,* etc.

VERS. 4. — *Custodire dogmata, quæ erant.* (ID.) Non prædicabant quod ipsi fecerant, sed id quod propter voluntatem Dei apostoli decreverant. Et est exemplum recte docendi etiam quod non feceris. In figura hujus facti feminalibus induebantur sacerdotes, velut seminaturi opus non autem tanquam facturi.

VERS. 5. — *Et ecclesiæ quidem,* etc. (ID.) Hoc es superioribus capitulis sæpius expositum, cum diximus hujusmodi sententia superiorem claudi narrationem, et initium fieri sequentis.

VERS. 7. — *Tentabant ire.* (ID.) Permittuntur apostoli velle, sed non ire, etc., usque ad Lucas in Bithynia, etc.

VERS. 9. — *Vir Macedo.* Angelus illius gentis assimilatus viro Macedoni, proprietate linguæ, vel forma speciali, vel judicio verbi.

Adjuva nos. (RAB.) Hoc ex persona hominis dictum, non enim angeli humano auxilio indigent. Vel hoc dicit angelus propter illos quibus præsidet, ut baptizentur et salvi fiant.

Adjuva nos. Ostendit Macedones vel angelos a

Deo inspirari, vel aliquos doctores cœpisse doceri.

VERS. 11. — *Samothraciam*. Thracia, Neapolis et Philippi, civitates sunt.

VERS. 12. — *Aliquot, conferentes*. In quibusdam libris invenitur: Conferentes verbum Domini die sabbati.

VERS. 14. — *Purpuraria*. Regina induta regali purpura vel purpuræ textrix, vel purpuram vendens, significat Ecclesiam quæ purpuram vendit, dum sanguinem pro Christo fundit, ut vita mercari possit. Purpura recte sanguinem colore et natura designat, quia de sanguine conchyliorum est confecta. Lydda apostolum, cum sociis suis domum intrare coegit: quia repulsam prædicationem a Judæis Ecclesia devoto corde suscepit.

VERS. 15. — *Coegit nos*. (RAB.) Hic datur exemplum vel duo exempla dantur: unum hospites cogendi, alterum ad nuper conversos intrandi.

VERS. 17. — *Subsecuta Paulum*. (ID.) Quamvis obviasset, non in facie, sed post eos clamat femina, servans pudicitiam.

VERS. 23. — *Miserunt eos in carcerem*. (ID.) Per hoc major virtus est liberantis. Ad idem spectat et quod sequitur: *Misit in interiorem carcerem, et pedes eorum strinxit ligno*.

VERS. 25. — *Media autem nocte*, etc. Orandum est media nocte et in periculis servanda diligentia orationis.

VERS. 26. — *Terræ motus factus est magnus*, etc. Devotio orantium et virtus orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eorum terram movet: carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas vincitorum solvit.

VERS. 29. — *Procidit*, etc. (RAB.) Propter potentiam et scientiam: potentia, quia terræmotu ostia sunt aperta: scientia, quia cognovit Paulus cur se vellet interficere: ideo præ omnibus Paulo et Silæ procidit ad pedes.

VERS. 33. — *Lavit plagas eorum*. (BED.) Pulchra rerum varietas. Quibus plagas vulneris lavit, per eos plagas criminis amisit. *Continuo*. (RAB.) Velocitas obedientiæ signatur. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia.

VERS. 34. — *Cumque perduxisset, apposuit eis mensam*, etc. (ID.) Optimum utriusque exemplum: ingressus domus, et mensæ appositio.

CAPUT XVII.

VERS. 4. — *Et de colentibus gentilibusque*. Id est, et de his qui gentilem ritum Judaismo mutaverunt, et de his qui gentiles permanserant multi ad Christum confluebant.

(RAB.) Prima causa malitiæ est quod ii sint de vulgo; secunda quod et mali erant præ vulgo.

VERS. 6. — *Trahebant Jasonem*. (BED.) In Græco: Jasonem et quosdam alios fratres. Unde intelligendum est Jasonem fratrem et fidelem fuisse.

VERS. 7. — *Regem alium*. (RAB.) Præter Cæsarem. Hoc contra decretum Cæsaris erat, unde in Evan-

gelio: *Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari* (Joan. XVIII). Apostoli vero contradicebant Christum regem esse Judæorum, id est confitentium, unde et Judæi ipsum Christum accusabant.

VERS. 13. — *A Paulo*. Qui erat dux verbi: et ideo postea solus dimissus est, ut iret de Macedonia ad mare.

VERS. 15. — *Profecti*. (RAB.) Ab Athenis fratres illi qui duxerunt Paulum, profecti sunt. Quidam de Sila dictum putant et Timotheo, quod de Macedonia ad Paulum profecti sint.

VERS. 18. — *Epicurei*. (ID.) Vocantur sic ab auctore suo, qui dicitur voluptatis assertor. Stoici Græce, Latine elementa; qui contendebant paria esse peccata, id est omne peccatum uniforme esse.

B *Quid vult seminiverbius*. Seminiverbius est qui verbum seminat; vel seminiverbius, id est sermologus; quia semen est verbum Dei; unde: Si vobis seminavimus, etc.

(AUG.) Legimus Paulum apostolum dictum fuisse seminatorem verborum, quod dictum est ab irridentibus, sed non respuendum a credentibus; erat quippe seminator verborum, sed messor morum. Et nos, licet parvuli, nec illi comparandi in agro Dei (quod est cor vestrum) seminamus verbum Dei, expectantes uberem frugem, vel fructum de moribus vestris.

Alii vero. (RAB.) A Judæis audierunt vocabulum dæmoniorum esse abominabile, et ideo huic abominationi comparant doctrinam Pauli; vel Judæi sunt qui hoc dicunt, id est sadducæi.

VERS. 19. — *Ad Areopagum*. (RAB.) Nomen est curiæ apud Athenas, dictum ab idolo Martis, quod apud eos Arios vocatur.

VERS. 22, 23. — *Viri Athenienses*, etc. *Quod ignorantes colitis, hoc annuntio*. Respondet ad hoc quod dixerant vel præmiserant: *Nova quædam inferis*, quasi dicat: Nova quæ infero inter vetera vestra habetis. Hoc autem dicit ad persuadendum, ne quasi nova refutent sua verba.

Ignoto Deo. (RAB.) Id est, vero Deo, quem nemo novit ut est, etc., usque ad quod tacetur, vel simpliciter scriptum erat: *Ignoto Deo*.

VERS. 24. — *Deus, qui fecit mundum*. Nota ordinem hujus disputationis, quia primo unum Deum auctorem mundi omnium docet esse, in quo vivimus, movemur, et sumus, cujus et genus sumus: ut non solum pro luce et vita, sed etiam pro cognatione generis, diligendus ostendatur.

VERS. 26. — *Ex uno omne genus hominum*. In Græco: *ex uno sanguine*, quia sanguis propaginem carnis designat, et per carnem homo intelligitur.

VERS. 28. — *In ipso enim vivimus*. (AUG.) Quia id operatur in nobis, quod vivimus, movemur et sumus, etc., usque ad quia quid non ex ipso de quo dicitur: *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (Rom. II)?

Sicut et quidam vestrorum poetarum. His qui prophetas non recipiebant, non Moysi, non Isaiæ, vel alicujus prophetarum, sed auctorum suorum loquitur

testimonium, versum Arati ponens, et de falsis A eorum quibus contradicere non poterant. suam veritatem conservat et confirmat. *Ipsius enim*, etc. De Arato poeta hoc sumptum est testimonium, non de divina pagina, ne nova videatur inferre.

VERS. 29. — *Genus ergo*, etc., non debemus. (RAB.) Homo in medio est, habens Deum superiorem, aurum et argentum, cum cæteris hujusmodi inferiora, quæ non debent ei comparari.

VERS. 30. — *Despiciens Deus*. (Id.) Id est, ignoscens ut venialia, et tunc despiciens, id est, indigna judicans sua notitia.

VERS. 31. — *Fidem præbens omnibus*. (Id.) Resurrectionis suæ exemplo: vel statuit judicare, et post sic jungendum est, fidem præbens omnibus quod resurgent.

VERS. 34. — *Dionysius*. (BED.) Hic est Dionysius qui, postea episcopus Corinthiorum ordinatus, bene rexit Ecclesiam, ad cujus utilitatem etiam multa reliquit volumina, cognomen a loco cui præerat accipiens. Areopagus est Athenarum curia, nomen trahens a Marte, qui Græcæ Artios dicitur, pagus, villa.

CAPUT XVIII.

VERS. 2. — *Eo quod præcepisset Claudius discedere omnes*. (BED.) Hoc Josephus nono anno Claudii factum narrat. Suetonius dicit quod Claudius Judæos Roma expulit.

VERS. 3. — *Scenofactoriæ artis*. (Id.) Quasi exsules et peregrini tentoria sibi quibus in via utantur ædificant, etc., usque ad et a ventis insidiarum verbo et opere defendit.

VERS. 6. — *Sanguis vester*. (CHRYST.) Hoc facit, ut non solo verbo terreat, et vehementius disserit, ut pote multis persuasis.

VERS. 7. — *Titi Justi, colentis Deum*. Titus Justus aut proprium nomen viro fuit, aut merito justitiæ sic cognominatus est. Non fuit hic Titus discipulus Pauli cui ipse Epistolam scripsit, et Cræte episcopum ordinavit; cum quo et Barnabas ascendens Jerusalem, contulit Evangelium cum apostolis, inquirens in concilio eorum an recte prædicaret per baptismum fidei gentes sine circumcissione salvari, non quia ipse de hoc dubitaret, sed ut mentes dubitantium apostolorum auctoritate confirmaret.

VERS. 13. — *Si vero quæstiones sunt de verbo*. Nunc nimirum declarato et narrato, id est Evangelio: et nominibus (Jesus) et (Dei) vel (Dei Patris). In Græco: *Apprehendentes omnes Græci Sosthenem*, etc.

VERS. 18. — *Qui sibi totonderat*. (RAB.) Qui sibi totonderint caput est incertum, fuisse tamen Paulus vel Aquila; vel timore Judæorum, vel aviditate convertendi eos? Ambiguit tamen hoc dictum est, sed secundum Hieronymum, de Paulo est intelligendum.

VERS. 22. — *Cæsaream*. (Id.) Cæsarea metropolis est Cappadociæ. Nondum enim in Syriam Phœnicis venerat.

VERS. 27. — *Contulit multum*. Alia translatio:

Profuit multum credentibus, per gratiam, hoc est quod Apostolus scribit: *Ego plantavi, Apollo rigavit* (I Cor. III), etc.

CAPUT XIX.

VERS. 4. — *Joannes baptizavit*. (BED.) Non peccata Joannes suo baptismo remisit, sed poenitentiam docuit. Nam sicut circumcisio in patriarchis signaculum fidei quam habebant fuit. ita et hoc lavaerum populus poenitens quasi signaculum suæ devotionis accepit: quod Christi baptisma, in quo fit remissio, figurabat.

(RAB.) Non est baptisma, quod non datur in nomine Trinitatis. Baptizati a Juda non rebaptizantur, quia in fide Trinitatis; sed baptizati a Joanne, quia B Joannes in aqua tantum; at Christus in Spiritu sancto baptizat. Cum ergo bonus vel malus minister baptizat, si plena est Trinitatis fides, Dominus baptizat; in aqua vero sola a Joanne baptizati, a Paulo sunt baptizati.

(BED.) Quæstio est, utrum ille qui per ignorantiam forte a non baptizato, sed tamen rectæ fidei baptizatus est debeat rebaptizari? Quam hoc capitulo expositam reor. Quid enim differt, an tunc ante initium baptismi Christi, an nunc a quopiam sine susceptione ejusdem quisquam baptizaretur? cum quos Joannes in fide et nomine Christi venturi baptizavit, iterum baptizandos prædicavit, dicens: *Ego baptizo in aqua, ille baptizabit in Spiritu sancto*.

VERS. 7. — *Erant autem omnes*. (RAB.) Judicia Dei abyssus multa. Ecce Asia apostolorum visitatione indigna, nunc apostolico numero sacra et prophetiæ munere est sublimata. Et notandum quod Spiritus sanctus hic in duodecim discipulos, et supra in centum et viginti (qui numerus perficitur duodenario decies ducto) adventus sui signa monstravit illud in Jerusalem, hoc in Epheso, quæ est civitas Græcorum. In quo ostenditur illos tantum (sive de Judæis, sive de gentibus) spiritum replere, qui sunt in catholica unitate.

VERS. 9. — *Quotidie disputans in schola*. (BED.) Ab hora quinta usque ad horam nonam et decimam: sicut traditur a quibusdam: quia horas operi quinque, alias quinque doctrinæ, duas dabat cibo et orationi, quod nulla tamen auctoritate firmatur. In schola tyranni. (RAB.) Tyranni nomen positum est pro dignitate, vel est proprium nomen, et interpretatur continens eos, vel confirmans.

VERS. 10. — *Per biennium*. Hoc tempore, Paulus in Epheso scripsit primam Epistolam ad Corinthios.

VERS. 12. — *Semicinctia* (RAB.) Vestes ex uno latere pendentes, vel zonæ sive vestes nocturnæ, vel genus sudarii, quo Hebræi utuntur in capite.

VERS. 13. — *Exorcistis*. Excogitavit Salomon, et docuit suam gentem modos exorcismi, id est conjurationis quibus immundi spiritus expulsi non audebant ad homines reverti. Fit autem hoc per reprobos ad condemnationem ipsorum et utilitatem eorum qui vident et audiunt: quia licet illos despi-

ciant qui signa faciunt, tamen Deum honorant, ad A
cujus invocationem fit.

VERS. 14. — *Septem filii, etc.* (BED.) Quoniam Sa-
tanas transfiguratur se in angelum lucis, etc., usque ad
ostendit de quibus custodibus Ecclesiæ præcipi-
tur: *Capite nobis vulpeculas quæ devastant vineas*
(Cant. II).

VERS. 19. — *Multi autem ex eis qui curiosa fuerant*
sectati. (BED.) Magicæ artis industriam: cujus secta-
tores merito libros incendunt, licet pretio magno
æstimatos, quia dæmones (quibus servierant) Jesum
appellare et apostolos ejus vident honorare.

VERS. 21. — *His autem expletis, etc.* (CHRYS.) Sat
diu conversatus in civitate, etc., usque ad ita ubique
contexit opera.

Romam videre. (RAB.) Hanc prius non viderat for- B
sitan, vel quia levem ducebat tribulationem quam
ibi passurus erat; *videre tantum dicit, non autem*
multa pati.

VERS. 22. — *In Macedoniam.* (RAB.) Transire vo-
lebat de Asia, in qua est Ephesus, in Europam, ubi
Macedonia et Achaia sunt; et sic rursus ire in Asiam,
id est Jerusalem cum eleemosyna, de qua scripsit
Co. inthiis.

VERS. 28. — *Magna Diana Ephesiorum.* (BED.)
Quam Demetrius perituram dixit Dianam, illi econ-
trario magnam esse mirantur.

VERS. 32. — *Alii autem aliud clamabant.* Illud
aliud quod clamabant erat, vel ut raperentur in
theatrum, vel quod alius esset Deus magnus, vel
quod aliud idolum, vel etiam in Paulum opprobria C
jaciebant.

VERS. 34. — *Vox facta est una omnium, quasi per*
horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum.
Merito extrahunt Judæi scribam Alexandrum de
turba illa quæ tota Dianam adorabat.

VERS. 37. — *Neque sacrilegos, neque blasphemantes*
deam vestram. (RAB.) Sacrilegi dicuntur a pro-
fana diligentia. Sacrum enim mundum et profanum
significat.

VERS. 40. — *Et cum hæc dixisset.* Hæc loquitur
quasi Judæus, nolens Judæos ab idolorum cultoribus
occidi; aut quasi Christianus locutus est.

CAPUT XX.

VERS. 2. — *Ad Græciam.* Græcia provincia Achaia; D
ad hanc venit Paulus post Macedoniam: quia sic
proposuerat, ut supra dictum est; transit autem a
Macedonia et Achaia ire Jerusalem.

VERS. 4. — *Sosipater.* In Hebræo Sôsipater inter-
pretatur idem esse quod *narrans dispersionem, vel*
salvans dispersos.

VERS. 7. — *Una autem sabbati.* Nomen diei dici-
tur, ut sit præparatio virtutis faciendæ et dicendæ.

(BED.) Cœnaculum, altitudo charismatum. Nox,
obscuritas Scripturarum, etc., usque ad subjunxit:
Hæc autem sunt duo Testamenta.

VERS. 9. — *Eutichus, etc.* (ID.) Hebraice *amens,*
Græce *fortunatus* interpretatur, etc. usque ad me-

moriam etiam magistri jam discessuri arctius menti
infigatur.

VERS. 10. — *Cum descendisset Paulus, incubuit.*
(ID.) Descendit et incubuit, complexus est, etc.,
usque ad et sole justitiæ afflante, redivivus adduci-
tur. *Anima enim ipsius in ipso est.* (RAB.) Id est non
ex toto discessit, vel reliit. Hoc propter incredulos
dixit, ut: *Non est mortua puella, sed dormit:* sic enim
desperatio tollitur.

VERS. 16. — *Pentecosten.* Constat Paschæ tempus
et Pentecosten temporibus apostolorum celebratum
esse.

VERS. 31. — *Memoria retinentes.* (RAB.) Quod ipsi
dixerat, vult illud esse memoria retinendum, non
enim parva est custodia, divini præcepti memoria.

VERS. 35. — *Beatius est.* (ID.) Hoc in Evangelio
non legitur, non enim omnia scripta sunt, sed Pau-
lus forsitan hoc ab apostolis audivit, vel a Spi-
ritu sancto accepit, vel potest dici quod, si non
verba, sensum istum Jesus indicavit, dicens: *Omni*
petenti da; et alibi: *Nolite accipere aurum,* etc.
(BED.) Non illis qui relictis omnibus secuti sunt
Dominum, divites eleemosynarios præponit, sed illos
maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in se-
met renuntiantes, nihilominus laborant operando
manibus ut habeant unde tribuant necessitatem pa-
tienti. Vos igitur episcopi, estote solliciti de alendis
pupillis, etc.

CAPUT XXI.

VERS. 1. — *Cum autem, etc. Coum, Rhodam, inde*
Pataram. (RAB.) Coum et Patara insulæ sunt.

VERS. 8. — *Philippi evangelistæ.* Ob promptum
prædicationis officium evangelista meruit vocari.

VERS. 9. — *Huic autem erant filia.* (RAB.) Alibi
filia Philippi apostoli prophetissæ leguntur fuisse, sed
veritati hujus loci non est contradicendum, nisi for-
tasse uterque filias prophetissas habuisse intelligatur.

VERS. 11. — *Hæc dicit Spiritus sanctus.* (BED.)
Prophetas veteres imitatur, qui dicere solebant:
Hæc dicit Dominus Deus, quia Spiritus sanctus,
æque ut Pater et Filius, Dominus et Deus est, nec
eorum separari operatio potest quorum natura et
voluntas una est.

VERS. 21. — *Dicens non debere.* (BED.) Quasi di-
cerent: In doctrina Christi damnas velut sacri-
lega, etc., usque ad sed Judæi non prohibebantur.

Neque secundum. Non sunt prohibiti eo tempore
Judæi in Christum credentes, secundum legem in-
gredi, stante adhuc templo et sua religione, quam-
vis in sacramentis Novi Testamenti salutem habituri,
sed credentes ex gentibus prohibebantur ad legem
converti, qui tamen legis mandata ad mores et
munditiam corporis pertinentia, ut est: *Non concu-
pisces,* etc., diligenter observare jubebantur. Qua-
druplex synodus Jerosolymis habita est: prima fuit
de electione alterius apostoli pro Juda; secunda de
electione septem diaconorum; tertia de circumci-
sione non imponenda illis qui credebant de genti-
bus; quarta hæc de Judæis illo tempore non prohi-

bendis (ubi necessitas exigeret,) legalibus cæremoniis initiari propter scandalum eorum qui putabant apostolos legem Moysi sicut idololatræ dogmata damnare.

VERS. 24. — *Quia quæ de te, etc.* Non enim ita reprobas legalia sicut dictum est, si autem ideo celebraret, ut actione simulata suam occultaret sententiam, non hoc diceret Jacobus.

VERS. 27. — *Cum autem septem dies, etc.* Nondum consummati erant, sed eorum cursus agebatur adhuc, etc., *usque ad* ne venirent Romani et tollerent locum et gentem.

VERS. 35. — *Et cum venisset ad gradus.* Gradus non descensionis de templo, sed ascensionis in castra significat.

VERS. 37. — *Græce nosti?* (RAB.) Interrogatio est vel affirmatio, quia (ut putatur) tribunus Græca lingua loquebatur, vel, ne Judæi cognoscerent.

VERS. 39. — *A Tarso, etc.* (ID.) Quo captus cum parentibus commigravit.

CAPUT XXII.

VERS. 3. — *Natus in Tarso.* (BED.) Natus in oppido Galilææ Giscali nomine fuit Paulus, etc., *usque ad* sic Christus, in Bethleem natus, Nazarenus est appellatus.

Æmulator legis. In Græco: *Æmulator legis Dei existentis*, secundum illud: *Testimonium illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam* (Rom. x).

VERS. 7. — *Saule, Saule.* (RAB.) Quædam exemplaria habent: *Saul, Saul*, ut ostendatur de nomine Saulis Saulum nominatum esse.

VERS. 9. — *Audierunt.* (ID.) Intellexerunt, sed solum sonum vocis Pauli, vel ejus qui Paulo loquebatur.

VERS. 10. — *Et ibi.* (ID.) Exemplum humilitatis, contra doctores non disputandi, nec de nobis præsumendi, quasi a Deo simus edocti.

VERS. 13. — *Saule frater, respice.* (ID.) Duo erant in oculis Pauli, excecatio et illuminatio: et ideo merito crediti.

VERS. 14. — *Præordinavit te.* (ID.) Conveniens ordo: primo, præordinatus in præscientia Dei; deinde cognoscit veritatem, videt Justum, audit ex ore ipsius; postea fit testis eorum quæ cognovit, vidit, audivit.

VERS. 17. — *Fieri me in stupore mentis.* Hoc non narrat ad elationem, sed propter necessitatem, ut videatur idoneus evangelizare gentibus.

VERS. 20. — *Consentiebam.* Confitendo quod consensit, notat quia non occidit, nisi cædens accipitur pro occidens, vel occidere curans.

VERS. 28. — *Ego multa summa.* Alia editio manifestius insinuat quid dixerit tribunus. Dixit tribunus: tam facile dicis civem Romanum te es e? ego enim quanto pretio civitatem possedi istam.

Civilitatem. Id est socialem inter cives conversationem, vel reipublicæ administrationem. Non enim

tribunus civitatis Romanæ civis esse non posset, sed consortium civitatis emerat, ut esset particeps. Paulus eo magis erat civis Romanus, quod non comparando, sed hoc nascendo habebat.

CAPUT XXIII.

VERS. 3. — *Percutiet te.* (RAB.) Non dicit *percutiat*, quia prophetia est, non maledictio, etc., *usque ad* sed inspiratione divina dixit Apostolus.

VERS. 5. — *Nesciebam, fratres.* Id est non cognoscebam esse Ananiam; vel subtiliter dicit se nescire principem, quia sacerdotium Judæorum reprobatum est.

VERS. 9. — *Quid si spiritus?* (RAB.) Hic apparet juxta Hieronymum sadducæos spiritum non confiteri et angelos, et ideo Pharisæi spiritum nominant et angelum, quia hoc noverant contrarium esse illis.

VERS. 10. — *Ne discerperetur Paulus ab ipsis.* (ID.) Sadducæis volentibus eum rapere, vel ab utrisque simul contendentibus.

VERS. 12. — *Devoverunt se dicentes.* Græce, anathematizaverunt: hoc verbum quantæ sit auctoritatis norunt qui anathemate sacerdotali a societate Christi et Ecclesiæ alienantur.

VERS. 25. — *Parate milites ducentos, etc.* (RAB.) Hoc fieri jubet, ne eum Judæi auferrent, et ipse tribunus criminis accusaretur apud præsidem, tanquam accepturus pecuniam a Judæis, et pretium mortis Pauli.

CAPUT XXIV.

VERS. 14. — *Patri et Deo meo.* (RAB.) Cujus filius demonstror, non servus, ut in aliis codicibus habetur.

VERS. 21. — *Nisi de una hac.* (ID.) Hoc loquitur per antiphrasim, sciebat enim hoc eis placere: quasi dicat nihil commisi, nisi quia prædicavi quod et ipsi credunt.

VERS. 23. — *De suis ministrare.* (ID.) Discipulis et sociis; aliter, jussit non prohibere quemquam ministrare ei de suis rebus vel facultatibus.

VERS. 25. — *Tremefactus, etc., et sperans.* (ID.) Sic junge: tremefactus et sperans, pro his duobus dimisit eum liberæ custodiæ, uræ timore Dei et spe pecuniæ.

VERS. 27. — *Reliquit Paulum vinctum.* (ID.) Utrum Felix vivens an moriens Paulum reliquerit, incertum est; sed tamen melius videtur, quod vivens Judæis gratiam præstiterit.

CAPUT XXV.

VERS. 1. — *Festus ergo cum venisset in provinciam, etc.* (RAB.) Palesinæ provinciam intellige, sicut Palesinæ præsides alii semper aliis succedentes a Romanis mittebantur.

VERS. 18. — *De quibus, etc.* (ID.) His causis, vel rebus, sive verbis: de quibus ego suspicabar, id est ab accusatoribus expectabam, vel mala de quibus suspicabar; aliter, de quibus, id est accusatoribus

suspiciabar malum : quia nullam causam dignam A morte deferebant.

VERS. 19. — *Sua superstitione.* (RAB.) Amborum, id est Pauli et Judæorum legem vocabat superstitionem.

VERS. 23. — *Cum multa ambitione.* (Ip.) Id est multa turba ambiente eos, vel cum multo desiderio Paulum audiendi. Pro ambitione in Græco ponitur phantasia, id est multiplex apparatus et pompa regalis officii : qua illam ambiente undique stipabatur.

CAPUT XXVI.

VERS. 8. — *Quid incredibile?* (RAB.) Vel sic : Rex quid dicis? incredibile judicatur apud vos? etc., interrogando, quasi dicat : Non est incredibile. B Suscitavit quidem ante mortuos in exemplum futuri, vel suscitavit.

VERS. 10. — *Cum occiderentur detulit sententiam.* (Ip.) Alia editio : Occidendisque detulit sententiam, id est qualiter occiderentur ipse sententiam dedi. *Detuli sententiam.* Judicavi illos occidendos : non ait occidi, nisi forte ad occisionem pertineat quod sequitur : *Puniens eos, etc., et amplius insaniens, etc.*

VERS. 14. — *Contra stimulum.* (Ip.) Illicusque sine stimulo restitisti, sed nunc si resistis contra stimulum calcitrabis, quod satis durum est. Stimulus est ipsa correctio.

Insanis, Paule. (BED.) Insaniam putat, quod homo vincetus loco defendendi accepto, etc., usque ad et Propheta : *Non respexit in vanitates et insanias falsus* (Psal. XXXIX)

VERS. 24. — *Multæ te.* (RAB.) Philosophi gentium multa legendo sectas commutabant. *Ad insaniam,* subaudi mutabilitati ; vel insaniam dicit resurrectionem mortuorum, quam annuntiat.

CAPUT XXVII.

VERS. 1. — *Ut autem judicatum est eum navigare, etc.* In Græco : Ut judicatum est nos navigare in Italiam, tradiderunt Paulum et quosdam alios vincetos centurioni.

VERS. 2. — *Adrumetinam.* (RAB.) Id est ad Romam navigantem secundum quosdam, sed melius derivatur de nomine civitatis Africæ quæ Adrumetis dicitur.

VERS. 5. — *Venimus Lystram.* (BED.) Pro Lystra, in Græco Smyrna scriptum est. Hieronymus vero Myrrham ponit.

VERS. 9. — *Jejunium.* (RAB.) Fames magna in navigio infirmiores reddens nautas. Alii dicunt tunc fuisse quadragesimam ante natale Domini, quod non est probabile. Melius jejunium septimum putandum est, in quo occisus erat Godolias. Vel dies jejunii decimi in Januario, quando cognoverunt in Babylone captivi templum esse destructum.

VERS. 12. — *Portum, etc.* (Ip.) Portus Cretæ dicitur qui est in Phœnice e regione Cretæ : portum autem Cretæ petebant, quia Cretam navigabant.

Ad Africum, etc. Africus stat inter meridi nam plagam et occidentalem, magis vergens ad occidentalem ; Corus inter septentrionalem et occidentalem, plus deflexus ad occidentem ; et provincia Phœnicis Cretam habebat ad occidentem.

VERS. 13. — *Asson.* (RAB.) Nomen est loci sic vocati, quia inde solvebantur naves in mare progredientes.

VERS. 14. — *Typhonicus.* Alia translatio : ventus tempestuosus.

Euroaquilo. (RAB.) Id est Boreas, ventus inter aquilonem et orientem ; hic ventus erat contrarius navi navigationis in Phœnicem.

VERS. 17. — *Syrtim.* (Ip.) Angustia sive tribulatio dicitur Syrtis.

VERS. 21. — *Oportebat quidem, etc.* (Ip.) Quasi dicat : Deum non audistis, quod supra hortabatur eos Paulus ; vel oportebat me audito, id est ut audiretis me.

VERS. 26. — *In insulam autem quamdam oportet nos devenire.* (Ip.) Quasi dicat : Pro signo est prophetia veritatis de insula, ut, cum ad illam venerint, de salute sua certi sint.

VERS. 27. — *In Adria.* Regio est ad quam navigabant ; vel, nomen cujusdam freti in Tyrrhenc mari, seu potius videtur nomen illius terræ de qua Adriaticus sinus vocatur. Aliter, Adria pluraliter accipitur pro scopulis, et ideo putabant nautæ regionem apparere. In libro Hebræorum nominum, C Adria, continens mala, vel locus malorum dicitur.

VERS. 34. — *Sumere cibum.* (BED.) Nemo sæculi tempestates evadit, nisi qui pane vite pascitur, et qui in nocte tribulationum, sapientiæ, fortitudinis, temperantiæ et justitiæ innititur, auxilio Domini coruscante portum salutis consequitur, ita ut sæculo expeditus, flammam dilectionis qua calefiunt interiora, quærat.

VERS. 37. — *Eramus universæ animæ.* (RAB.) Non ait viri, quia fortasse erant et mulieres ; vel, propter confusionem Christianorum, militum et nautarum ita dicitur.

VERS. 41. — *Bithalassum.* (BED.) Græci Thalassan vocant mare, etc., usque ad et mare a Græcis dicitur Thelasson.

CAPUT XXVIII.

VERS. 2. — *Pyra.* (RAB.) Quidam dicunt pyram nomen ligni esse.

VERS. 8. — *Dysenteria vel dysin.* (BED.) Est passio intestinorum. *Salvavit eum.* Cur infidelem infirmum prece salvat, qui Timotheum, Trophimumque infirmos fideles sic tractat, ut unum curet, alterum relinquit? nisi quia ille per miraculum foris sanandus erat, qui interior non vivebat : hoc autem non indigebat, qui intus salubriter vivebat.

VERS. 13. — *Puteolos.* Puteoli locus est ultra Romam ubi Virgilius fecit balnea medicinalia, singula propriis inscripta titulis (ut dicitur) contra

quam, scilicet valerent regraditudinem. Unde Salerni-
tani invidia ducti, supervenientes in manu forti,
titulos destruxerunt, et ædificia mutilaverunt.

VERS. 15. — *Audissent fratres.* (RAB.) Christiani
Romæ habitantes unde? patet Paulum non primo
prædicasse Romanis:

VERS. 30. — *Conductu.* Id est in libera custodia
per quam conducebatur, vel in sua concione qua
contra Judæos disputabat.

VERS. 31. — *Sine prohibitione.* (RAB.) Post pas-
sionem Domini vigesimo quinto anno, etc., usque ad
Petrus et Paulus martyrio coronati sunt.

EPISTOLA B. PAULI AD ROMANOS.

ARGUMENTUM.

Romani sunt partis Italiæ. Hi præventi sunt a
falsis apostolis, et sub nomine Domini nostri Jesu
Christi in legem et prophetas erant inducti. Hos
revocat Apostolus ad veram evangelicam fidem,
scribens eis a Corintho.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Paulus.* (BED.) Super Actus apostoli-
cos Paulum anno secundo passionis et resurrectionis
Christi ad fidem venisse dicit, etc., usque ad juxta
conductum apostolorum ad magisterium gentium est
profectus.

(AUG. lib. de Spiritu et litt., c. 7.) Non ob aliud
hoc nomen elegit, etc., usque ad *Sanctus inquietudo*
et *tentatio* interpretatur.

(AMB.) Porro ex more sanctorum apostolorum il-
lud fecisse perhibetur, qui virtutibus proficientes
mutato nomine sunt vocati, ut et ipso nomine essent
novi, ut et Cephas et filii tonitru.

(HIER. Com. in Ep. ad Philem.) Paulus a primo
spolio quod Ecclesiæ contulit, scilicet a Sergio Paulo
proconsule quem apud Cyprum convertit, hoc sibi
nomen assumpsit.

Servus. Ex servo et humili fecit Deus apostolum
et sublimem, ita et vos humiles sitis: *Qui enim se*
humiliat, exaltabitur (Luc. XIV).

(AUG.) Utrumque ponendo, unam Dei hominis per-
sonam esse testatur. Alterum pro Judæis, alterum
pro gentibus ponit. Christus enim, hoc nomen Ju-
dæis est cognitum, quo nomine Dei Filium designa-
tum vident, et audiunt in lege promissum, quibus
etsi alium prædicares, non crederent. Gentibus vero
quia in aliquo non legerant, præmittit Salvatorem,
id est Jesum. Christus, quamvis non sit proprium,
sed nomen sacramenti, sicut propheta et sacerdos,
Judæis tamen cognitum recte præponitur: etsi
pluribus indita hæc nomina, tamen sola figura; hic
enim solus verus Rex et Sacerdos.

Vocatus. Non a se, sed a Deo; vel vocatus, ab
hominibus dictus privilegio nominis. *Apostolus.* Ecce
de humili altus. *Segregatus.* A doctrina scribarum
et Phariseorum: hoc contra Judæos; vel, ab aliis
apostolis, corpore et non mente unde: *Segregate*

mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod assumpsit
eos (Act. XIII).

Evangelium. (HAYM.) Bona annuntiatio est, etc.
Dei. Non ab homine inventum.

VERS. 2. — *Quod ante completionem, non ve-*
nit ut subitum, sed longe ante promissum. Unde in
hoc verbum verum est: *Quia alius est qui seminat,*
et alius qui metit.

VERS. 3. — *Qui factus est ei.* Qui factus secundum
carnem, opere sancti Spiritus de virgine, id est natus.
Impietati hæreticorum occurritur, qui obtuso corde
capitulum hoc intelligentes, Christum tantum homi-
nem accipiunt. Addendo ergo, *secundum carnem,*
divinitati suam dignitatem reservavit, in qua Chris-
tus Dei Verbum est, per quem facta sunt omnia.

(AUG.) Qui erat, etc., usque ad ut carnalibus con-
gruenter appareret, indutum.

(ID. Expos. in hanc epist.) Christus ergo una per-
sona est geminæ substantiæ: nec tamen Deus et
homo pars hujus personæ dici potest: alioquin Filius
Dei, antequam formam servi susciperet, non erat
totus, et crevit cum homo divinitati ejus accessit.

VERS. 4. — *Qui prædestinatus est.* (AUG., Tract.
105 in Joan.) Prædestinata est ista humanæ naturæ
tanta et tam celsa et summa subvectio, ut quo at-
tolleretur, altius non haberet: sicut pro nobis ipsa
diyinitas, quousque se deponeret, humilius non ha-
buit, quam suscepta natura hominis cum infirmitate
carnis usque ad mortem crucis.

(AUG., lib. 1 de Prædest. sanct., c. 15.) Est etiam
præclarissimum lumen prædestinationis et gratiæ
ipse mediator Dei et hominum homo Christus Jesus,
etc., usque ad ut qui futurus erat secundum carnem
filius David, esset in virtute Filius Dei.

Mortuorum Jesu Christi. Christi pro ejus vel suo-
rum, proprium nomen pro pronomine posuit
more Hebraico, quæ locutio in Scripturis præ-
cipue veteribus est usitatissima, ut: *Fecit Moyses*
sicut præcepit Dominus Moysi.

(CHRYS.) Hoc est, non nos hoc virtute nostra præ-
stitimus, quod apostoli simus, neque enim nostris
multis sudoribus ac laboribus hanc dignitatem sor-
titi sumus, sed gratiam invenimus.

VERS. 5. — *In omnibus gentibus.* Non solum Ju-
dæis, cum quibus (quia sine lege vocati) non debent

ipsius Haymonis Patrologiæ tom. CXVI, CXVII et
CXVIII. Edit.

* Quidquid ex Haymonis episcopi Halberstatensis
in Epistolas Pauli expositione in hac sua expressit
Glossa Walafridus, requirat Lector inter opera